

IFRS 3 Business Combinations

Regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser

Elisabeth Aavatsmark

Veileder: Lars Inge Pettersen

Masterutredning i økonomisk styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i masterstudiet i økonomisk-administrative fag ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen inntår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Fra og med 1. januar 2005 skal alle børsnoterte selskaper innen EU benytte IFRS¹ i sine konsernregnskaper. Standarden IFRS 3 ble utstedt 31. mars 2004 og behandler regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser. Nåværende IFRS 3 er den første delen av et løpende prosjekt der IASB² og FASB³ samarbeider for å utvikle en felles standard for virksomhetsoverdragelser. Et utkast til ny standard ble utstedt 30. juni 2005, og det forventes at den ferdige standarden vil være klar i slutten av 2006.

Denne utredningen gir en oversikt over nåværende IFRS 3 og relaterte IASB-standarder, endringer fra norsk praksis og vesentlige nyheter i høringsutkastet til andre del av prosjektet. På bakgrunn av artikler, undersøkelser og intervjuer drøftes og analyseres omstridte temaer i rammeverket.

¹ International Financial Reporting Standards, se vedlegg 2

² International Accounting Standards Board, se vedlegg 2

³ Financial Accounting Standards Board, se vedlegg 2

Forord

Denne utredningen kunne ikke blitt gjennomført uten hjelp fra fagpersoner med erfaring med og kunnskaper om IFRS.

Jeg vil takke Hallvard Aarø i PricewaterhouseCoopers, Ståle Christensen i KPMG, Idar Furø i Rieber & Søn, Olav Haugland i Wilhelm Wilhelmsen, Kjell B. Holtebekk i EDB Business Partner, Atle Johnsen ved NHH, Kjell Ove Røsok i Ernst & Young og Pål Skistad i Eltek Energy for informative og interessante svar i intervjuer og på spørreskjema.

Ikke minst vil jeg takke min veileder Lars Inge Pettersen for gode tips og råd under arbeidet med utredningen.

Innhold

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
INNHold	4
1. INNLEDNINGSKAPITTEL	9
1.1 BAKGRUNN FOR UTREDNINGEN	9
1.2 PROBLEMSTILLING	10
1.3 OPPGAVENS HENSIKT	10
1.4 OPPGAVENS INNDELING	10
1.5 METODE	11
1.6 AVGRENSNINGER	11
2. BAKGRUNNSPROBLEMATIKK	12
2.1 METODER FOR REGNSKAPSFØRING AV VIRKSOMHETSOVERDRAGELSER	12
2.1.1 <i>Poolingmetoden</i>	12
2.1.2 <i>Oppkjøpsmetoden</i>	14
2.1.3 <i>Fresh start-metoden</i>	14
2.1.4 <i>Oppsummering</i>	15
2.2 HVA ER VIRKELIG VERDI?.....	16
2.2.1 <i>Historisk kost kontra virkelig verdi</i>	16
2.2.2 <i>Markedsbasert eller selskapsspesifikk virkelig verdi?</i>	17
2.3 GOODWILLDEBATTEN.....	20
2.3.1 <i>Historikk</i>	20
2.3.2 <i>Betydningen av endringen i behandling av goodwill i Europa</i>	22

2.3.3	<i>Balanseføring av goodwill: Oppkjøpt kontra internt generert</i>	22
2.3.4	<i>Avskrivning eller testing for verdifall?</i>	23
2.3.5	<i>Oppsummering</i>	26
3.	PRESENTASJON AV IASBS REGELVERK FOR REGNSKAPSFØRING AV VIRKSOMHETSOVERDRAGELSER	27
3.1	OVERSIKT OVER GJELDENDE REGELVERK	27
3.1.1	<i>Hensikten med IFRS 3</i>	27
3.1.2	<i>Virkeområde</i>	27
3.1.3	<i>Metode</i>	29
3.1.4	<i>Identifisering av overtakende part</i>	29
3.1.5	<i>Måling av anskaffelseskost</i>	30
3.1.6	<i>Fastsettelse av virkelig verdi og allokering av anskaffelseskost</i>	31
3.1.7	<i>Reallokering av anskaffelseskost på et senere tidspunkt</i>	35
3.1.8	<i>Transaksjonstidspunkt</i>	35
3.1.9	<i>Trinnvise oppkjøp</i>	36
3.1.10	<i>Behandling av goodwill</i>	36
3.2	ENDRINGER FRA NORSK PRAKSIS	39
3.2.1	<i>Lovgivning og regulering</i>	39
3.2.2	<i>Metode</i>	39
3.2.3	<i>Identifisering av overtakende part</i>	40
3.2.4	<i>Måling av anskaffelseskost</i>	40
3.2.5	<i>Transaksjonstidspunkt</i>	41
3.2.6	<i>Behandling av goodwill</i>	41
3.3	FASE 2 AV PROSJEKTET OM VIRKSOMHETSOVERDRAGELSER	41

3.3.1	<i>Virkeområde</i>	42
3.3.2	<i>Ikke-kontrollerende interesser (minoritetsinteresser)</i>	43
3.3.3	<i>Anskaffelseskost</i>	44
3.3.4	<i>Fastsettelse av virkelig verdi og allokering av anskaffelseskost</i>	45
3.3.5	<i>Negativ goodwill</i>	49
3.3.6	<i>Andre del av fase 2</i>	49
4.	RESULTATER FRA UNDERSØKELSER OG INTERVJUER	50
4.1	GJENNOMGÅELSE AV KOMMENTARBREV	50
4.1.1	<i>Metode for undersøkelsen</i>	50
4.1.2	<i>Oppkjøpsmetoden</i>	50
4.1.3	<i>Identifisering og verdimåling av immaterielle eiendeler</i>	51
4.1.4	<i>Goodwill</i>	52
4.1.5	<i>Negativ goodwill</i>	53
4.1.6	<i>Betingede forpliktelser</i>	54
4.1.7	<i>Avsetninger til restruktureringer</i>	54
4.1.8	<i>Fase 2: Behandlingen av goodwill ved delvise oppkjøp foreslått i høringsutkastet av 30. juni 2005</i>	55
4.2	SPØRREUNDERSØKELSE OG INTERVJUER	56
4.2.1	<i>Metode for undersøkelsen</i>	56
4.2.2	<i>Spørsmål om IFRS 3 generelt</i>	57
4.2.3	<i>Vurdering av immaterielle eiendeler og goodwill på oppkjøpstidspunktet</i>	60
4.2.4	<i>Behandling av goodwill etter oppkjøpstidspunktet</i>	61
4.2.5	<i>Negativ goodwill</i>	63
4.2.6	<i>Betingede forpliktelser</i>	64

4.2.7	<i>Fase 2: Full goodwillføring ved delvise oppkjøp</i>	64
5.	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	66
5.1	METODE FOR REGNSKAPSFØRING AV VIRKSOMHETSOVERDRAGELSER	66
5.1.1	<i>Oppsummering</i>	66
5.1.2	<i>Konklusjon</i>	68
5.2	VURDERING AV IMMATERIELLE EIENDELER PÅ OPPKJØPSTIDSPUNKTET	68
5.2.1	<i>Oppsummering</i>	68
5.2.2	<i>Konklusjon</i>	69
5.3	GOODWILL	70
5.3.1	<i>Oppsummering</i>	70
	<i>Konklusjon</i>	71
5.4	NEGATIV GOODWILL (OVERSKYTENDE)	72
5.4.1	<i>Oppsummering</i>	72
5.4.2	<i>Konklusjon</i>	73
5.5	BETINGEDE FORPLIKTELSER.....	73
5.5.1	<i>Oppsummering</i>	73
5.5.2	<i>Konklusjon</i>	74
5.6	AVSETNINGER TIL RESTRUKTURERINGSKOSTNADER	74
5.6.1	<i>Oppsummering</i>	74
5.6.2	<i>Konklusjon</i>	75
5.7	FASE 2: FULL GOODWILLFØRING VED DELVISE OPPKJØP	76
5.7.1	<i>Oppsummering</i>	76
5.7.2	<i>Konklusjon</i>	77

6.	AVSLUTNINGSKAPITTEL.....	78
6.1	KRITIKK AV UNDERSØKELSESMETODE	78
6.2	FORSLAG TIL VIDERE STUDIER.....	78
7.	KILDEOVERSIKT	79
8.	VEDLEGG	81
8.1	VEDLEGG 1: LISTE OVER RESPONDENTER.....	81
8.1.1	<i>I intervjuer:</i>	<i>81</i>
8.1.2	<i>I spørreundersøkelse:.....</i>	<i>81</i>
8.2	VEDLEGG 2: BEGREPER OG FORKORTELSER	82

1. Innledningskapittel

1.1 Bakgrunn for utredningen

EU vedtok den 7. juni 2002 at fra og med 1. januar 2005 skal alle børsnoterte foretak innenfor unionens område som utsteder konsernregnskap bruke IASBs regnskapsstandarder i dette. Grunnet EØS-avtalen gjelder vedtaket også for norske børsnoterte selskaper. Bakgrunnen for innføringen av de internasjonale standardene er blant annet et økende behov for harmonisering av regnskapsstandarder mellom medlemsstatene, samt for en harmonisering mot amerikanske standarder. En slik harmonisering medfører større trygghet og lavere transaksjonskostnader for utenlandske kapitalinnskytere fordi det blir lettere for dem å tolke regnskapsinformasjon om det enkelte foretak. Selskapene får dermed tilgang til et langt større kapitalmarked, og utenlandske investorer vil kreve lavere kompensasjon for usikkerhet enn tidligere. Et tredje motiv for innføringen av IASBs standarder er at de skal gi et riktigere bilde av bedriftenes faktiske økonomiske situasjon enn hva nasjonal regnskapslovgivning hittil har gitt. I det nye regelverket legges det nemlig mer vekt på virkelige verdier, for eksempel skal flere finansielle instrumenter samt investeringseiendommer og biologiske eiendeler føres til virkelig verdi, virksomhetsoverdragelser skal føres til virkelig verdi og varige driftsmidler kan oppreguleres til virkelig verdi. Dette vil naturligvis medføre store utfordringer hva angår verdimåling, og sannsynligvis økt behov for ekstern verdsettelseskompetanse.

IFRS 3 Business Combinations regulerer regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser med unntak av sammenslåinger under samme kontroll, sammenslåinger for etablering av joint venture, sammenslåinger av to eller flere gjensidige foretak og sammenslåinger kun gjennom avtale. En av forandringene i forhold til norsk GRS er at *alle* virksomhetsoverdragelser skal føres etter oppkjøpsmetoden og til virkelig verdi. Det er også blitt strengere krav til identifisering og verdsettelse av immaterielle eiendeler ved oppkjøp, og en naturlig konsekvens av dette kan ventes å være at en eventuell goodwillpost blir mindre. En annen viktig forandring er at goodwill ikke lenger skal avskrives, men testes for verdifall og eventuelt skrives ned minst én gang per år, oftere hvis det foreligger indikasjoner på verdifall.

1.2 Problemstilling

Overgangen til IFRS bidrar til mange nye utfordringer, både for dem som skal utarbeide finansregnskapet og for brukerne av det. Jeg vil i denne oppgaven forsøke å gi et bilde av hvilke teoretiske problemstillinger og praktiske utfordringer som knytter seg til IASBs regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser, som hovedsakelig dekkes av IFRS 3 Business Combinations, og hvorvidt denne og relaterte standarder gir et rettvise bilde av de underliggende økonomiske forhold i en virksomhetsoverdragelse.

1.3 Oppgavens hensikt

Hensikten med denne oppgaven er å gi leseren en oversikt over hovedtrekkene i IASBs standarder for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser, samt å belyse teoretiske problemstillinger og praktiske utfordringer relatert til standardene. Jeg har lagt særskilt vekt på de momentene som har skapt mest diskusjon og som har hatt størst praktisk betydning, herunder behandlingen av goodwill.

1.4 Oppgavens inndeling

Jeg har delt inn oppgaven i fire deler. I den første delen diskuteres viktige problemstillinger i forhold til det nye regelverket for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser. Deretter gis det i del to en oversikt over hovedtrekkene i IASBs regelverk for virksomhetsoverdragelser. I den tredje delen blir resultater fra undersøkelser og intervjuer om de mest kontroversielle emnene i IASBs standard for virksomhetsoverdragelser presentert, herunder resultater fra gjennomgåelse av kommentarbrev til IASBs høringsutkast om disse emnene. I den fjerde og siste delen tar jeg for meg de momentene som har skapt mest diskusjon og som har hatt størst praktisk betydning, og gir en oppsummering og sammenstilling av informasjonen i de øvrige delene av oppgaven.

1.5 Metode

Analysedelen i denne oppgaven er basert på resultater fra spørreskjemaer og intervjuer, samt utvalgte artikler om emnet og kommentarbrev sendt til IASB i forbindelse med høringsutkast for nye standarder. Det kunne være interessant å analysere regnskapstall for å få en indikasjon på hvilken effekt implementeringen av rammeverket får over tid. Jeg har imidlertid vurdert at en slik vil være mer hensiktsmessig om noen år, da tilgjengelig tallmateriale foreløpig stammer fra et svært kort tidsrom. Analysen vil derfor være utelukkende av kvalitativ art.

1.6 Avgrensninger

Jeg har i denne oppgaven ikke fokusert på fase 2 av prosjektet i særlig stor grad fordi den endelige standarden verken er ferdig eller implementert, og det dermed vil være vanskelig å finne personer som har erfaring med og inngående kunnskap om de foreslåtte endringene.

2. Bakgrunnsproblematikk

2.1 Metoder for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser

Jeg vil her omtale tre metoder for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser som er blitt tillagt spesiell vekt i debatten rundt IFRS 3: pooling of interest-metoden (heretter: pooling-metoden), oppkjøpsmetoden og fresh start-metoden.

2.1.1 Poolingmetoden

Poolingmetoden innebærer at man ved en virksomhetssammenslutning slår sammen balanseverdiene til begge parter i transaksjonen uten å gjøre noen ny verdimåling. Poolingmetoden har tradisjonelt vært brukt (og tillates ennå blant annet i norsk GRS) ved virksomhetsoverdragelser som regnes som reelle transaksjoner, men der partene er tilnærmet likeverdige, slik at aksjonærene i selskapene som slås sammen får tilnærmet lik kontroll over den nye enheten. Bruk av metoden ved reelle transaksjoner betegnes i norsk regnskapsterminologi som *kontinuitetsunntak* fordi den medfører et unntak fra transaksjonsprinsippet, som sier at alle transaksjoner skal føres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet.⁴ I IAS 22 var både poolingmetoden og oppkjøpsmetoden tillatt, men de to metodene skulle benyttes på ulike former for virksomhetssammenslutninger. Oppkjøpsmetoden skulle brukes på sammenslutninger der en av partene oppnådde kontroll over den andre, og poolingmetoden på sammenslutninger der dette ikke var tilfelle. Gjennom ikrafttredelsen av IFRS 3 Business Combinations ble muligheten for bruk av poolingmetoden tatt bort. IASB begrunnet dette blant annet med at den ikke under noen omstendigheter ga informasjon som ikke ville komme frem ved bruk av oppkjøpsmetoden. Det motsatte kunne derimot være tilfelle. Fordi det ikke foretas noen ny verdivurdering ved bruk av poolingmetoden, vil det påfølgende regnskapet ikke fullt ut reflektere effekter av sammenslutningen på virksomhetenes verdier. Eventuell goodwill som oppstår på grunn av synergieffekter i forbindelse med sammenslut-

⁴ Regnskapsloven, http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012001-020018/hov021-nu.html

ningen vil dermed ikke bli balanseført. Videre påpekte IASB at fordi poolingmetoden gir så lite informasjon om hva en virksomhetssammenslutning har inneholdt, medfører den at ledelsen ikke blir holdt tilstrekkelig ansvarlige for investeringene de gjør og disses påfølgende ytelse.⁵ Rådet hevdet dessuten at virksomhetssammenslutninger uten en reell overtakende part vil være sjeldne, og at poolingmetoden slik den hadde vært brukt til da uansett ikke var den mest passende metoden for regnskapsføring av slike sammenslåinger.

USA var ifølge Edmund L. Jenkins, tidligere formann i FASB, i 1999 i utakt med resten av verden hva angikk spørsmålet om kontinuitet eller ny verdimåling ved oppkjøp og fusjoner.⁶ Poolingmetoden hadde vært foretrukket av mange blant annet fordi den lot selskapene ta immaterielle eiendeler som ikke skulle balanseføres atskilt fra goodwill som en engangskostnad på oppkjøpstidspunktet. Alternativet ville være å bruke oppkjøpsmetoden, og dermed å måtte balanseføre disse eiendelene under goodwill og avskrive dem over tid, noe som ville medføre et jevnt fratrekk i resultatet over mange år.⁷ Poolingmetoden har blitt beskyldt for å gi anledning til å manipulere regnskapsført resultat per aksje, å på en unaturlig måte stimulere til oppkjøps- og fusjonsvirksomhet og å villedde investorer ved å gi lite og dårlig informasjon om virksomhetsoverdragelser.⁸ På grunnlag av denne kritikken ble poolingmetoden foreslått forbudt av FASB i 1999, og forslaget gikk igjennom med virkning fra 2001 i form av standarden SFAS 141.⁹ Fra da av skulle alle virksomhetsoverdragelser regnskapsføres etter oppkjøpsmetoden. Denne beslutningen var en viktig faktor da IASB i 2002 foreslo tilsvarende endringer i sitt eget regelverk, ikke minst fordi ett av formålene med IASBs prosjekt om virksomhetsoverdragelser var å oppnå konvergens med amerikanske standarder. Som nevnt over ble forbudet mot poolingmetoden vedtatt også i IASB. Følgelig er oppkjøpsmetoden nå obligatorisk for virksomhetsoverdragelser for alle selskaper som bruker US GAAP eller IFRS.

⁵ IASCF 2004, "Basis for conclusions on exposure draft ED 3 business combinations"

⁶ Journal of Accountancy 1999

⁷ Epstein og Mirza 2005

⁸ Dinhammar, Nilsson og Svensson 2005 s. 16

⁹ Journal of Accountancy 1999

2.1.2 Oppkjøpsmetoden

Ved bruk av oppkjøpsmetoden skal det alltid identifiseres en overtakende part. Transaksjonen skal føres til virkelig verdi av vederlaget på transaksjonstidspunktet, og dette beløpet skal i regnskapsføringen av virksomhetsoverdragelsen allokere til identifiserbare overtatte eiendeler og forpliktelser, samt goodwill. Dette medfører at disse elementenes virkelige verdi anslås på nytt ved overtagelsen, noe som gir brukere av regnskapsinformasjon et riktigere bilde av hva som faktisk er blitt kjøpt enn det som er tilfelle ved regnskapsføring til kontinuitet.

Oppkjøpsmetoden har imidlertid også sine svakheter. For det første finnes tilfeller der det ikke er noen reell overtakende part.¹⁰ Da er det misvisende å definere den ene parten som oppkjøper. For det andre medfører oppkjøpsmetoden en blanding av virkelige verdier og historisk kost i balansen til den nye enheten, da overtakende parts balanse videreføres som den er, mens den oppkjøpte partens eiendeler og forpliktelser vurderes på ny og tildeles (beste anslag på) virkelig verdi. Mange immaterielle eiendeler som ikke kvalifiserer til balanseføring når de genereres internt skal dessuten balanseføres, enten separat eller som del av goodwill, når de overtas i en virksomhetsoverdragelse. Bokføringen av visse elementer avhenger altså av hvorvidt de er blitt overtatt ved oppkjøp eller ikke, og dette forringer sammenlignbarheten mellom ulike selskapers regnskaper. Hva som står i et selskaps balanse blir nemlig avhengig av hvorvidt selskapet har vokst gjennom oppkjøp eller gjennom investeringer internt. For det tredje er oppkjøpsmetoden en langt mer arbeidskrevende metode enn poolingmetoden, siden alle identifiserbare eiendeler og forpliktelser som overtas må vurderes på nytt for at man skal kunne fordele anskaffelseskost riktig.

2.1.3 Fresh start-metoden

Geoffrey Whittington i IASB motsatte seg at poolingmetoden skulle erstattes av oppkjøpsmetoden uten at det ble gitt noe alternativ for virksomhetssammenslutninger der det ikke finnes noen reell overtakende part.¹¹ Han mener at det finnes ”ekte oppkjøp” og ”ekte

¹⁰ Se fjerde del av oppgaven.

¹¹ IASB 2004, “International financial reporting standard 3 business combinations” s. 344

fusjoner”, og at disse ikke kan regnskapsføres på samme måte. Ekte oppkjøp kjennetegnes ifølge Whittington ved at de utvider den overtakende partens virksomhet uten å endre den radikalt. Ekte fusjoner derimot, gir en gjennomgripende forandring i begge parter virksomhet. Whittington foreslår at fresh start-metoden tillates for virksomhetssammenslutninger der oppkjøpsmetoden ikke gir et riktig bilde. Ved fresh start-metoden ser man virksomhetssammenslutningen som en dannelse av en ny enhet. Begge partene blir ”overtatt”, og deres eiendeler og forpliktelser skal føres til virkelig verdi i den nye enhetens balanse. I sin reneste form vil metoden også gi rom for at goodwill kan komme inn i balansen til den nye enheten i forbindelse med sammenslutningen. Fresh start-metoden er mye brukt ved etablering av joint venture, og skal vurderes nærmere i fase 2 av Business Combinations-prosjektet.

2.1.4 Oppsummering

Det finnes ulike metoder for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser, og ulike meninger om hvor mange metoder som bør være tillatt. Poolingmetoden er relativt enkel i bruk og gir konseptuelt sett et riktigere bilde av sammenslutninger der det ikke er en reell overtakende part enn oppkjøpsmetoden. Den er foretrukket av en del selskaper blant annet fordi den ikke fører til at det oppstår goodwill i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse. Imidlertid gir den lite informasjon til investorer fordi det ikke publiseres noen ny verdivurdering av de overtatte eiendelene og forpliktelsene. Den reflekterer ikke de virkelige verdiene i virksomhetene som deltar i sammenslutningen, herunder eventuell goodwill som oppstår fra synergieffekter i forbindelse med sammenslutningen. (Dersom en virksomhet kjøper en annen for et beløp som overstiger summen av de virkelige verdiene i den overtatte virksomheten, kan noe av differansen skyldes ulik verdsettelse av eiendeler og forpliktelser i markedet og hos oppkjøpende part, for eksempel på grunn av synergieffekter som oppkjøpende part drar nytte av, men som ikke reflekteres i hver enkelteiendels markedspris.) Oppkjøpsmetoden har den fordel at den gir mye informasjon, men krever dermed også mye arbeid. Fordelene ved å ha bare én metode, nemlig økt sammenlignbarhet og mindre rom for manipulering, må dessuten veies mot ulempen ved ikke å ha metoder tilpasset alle virksomhetssammenslutninger. Tilfeller der det ikke er mulig å identifisere en overtakende part er sjeldne, men jeg mener fresh start-metoden bør være et lovlig alternativ for slike sammenslutninger, da denne vil gi et mer rettvise bilde av sammenslutningen enn oppkjøpsmetoden, og mer informasjon enn poolingmetoden. Fresh start-metoden er ikke mindre ressurskrevende enn oppkjøpsme-

toden - snarere tvert imot, og gir i så henseende ikke samme insentiver til misbruk som poolingmetoden. Den kan imidlertid være fordelaktig dersom man vil unngå goodwill som bidrar til trekk i resultatet i flere år etter transaksjonen, og det er derfor en viss fare for at metoden blir brukt urettmessig. Det må av den grunn etter min mening kreves bevis for at det ikke er hensiktsmessig å identifisere den ene parten som oppkjøpende dersom man ønsker å benytte fresh start-metoden.

2.2 Hva er virkelig verdi?

Overgangen til IFRS fører i de fleste land som innfører standardverket til et paradigmeskifte – fra historisk kost-regnskap basert på resultatoppstillingen til en konsentrasjon rundt balanseoppstillingen og økt fokus på virkelige verdier. Dette innebærer et steg i retning av verdi-regnskap, altså et regnskap der balanseførte verdier jevnlig oppdateres så de reflekterer selskapets virkelige inntjeningsevne, eller markedets forventninger om denne. Etter IFRS skal en stor andel av en virksomhets eiendeler og forpliktelser bokføres til virkelig verdi. Dette gjelder blant annet mange finansielle eiendeler og forpliktelser, pensjonsavsetninger og -forpliktelser, eiendeler som holdes for videresalg, investeringseiendom og biologiske eiendeler. I tillegg skal eiendeler og forpliktelser som overtas i en virksomhetsoverdragelse føres til virkelig verdi.¹² Jeg vil i det følgende forsøke å belyse begrepet virkelig verdi og redegjøre for ulike tolkninger av det.

2.2.1 Historisk kost kontra virkelig verdi

Hvorvidt historisk kost eller virkelig verdi gir best informasjon om en virksomhets faktiske økonomiske tilstand, har lenge vært et omdiskutert tema, og det er ingen grunn til å tro at debatten kommer til å avta i tiden fremover – både i Europa og i USA er det nylig blitt implementert regnskapsstandarder som i mye større grad enn før krever regnskapsføring til virkelig verdi. Grovt sett kan man si at debatten dreier seg om avveiningen mellom regnskapsinformasjonens relevans og dens pålitelighet. Regnskapsføring etter historisk kost-modellen er basert på historisk informasjon om transaksjonspriser justert for akkumulerte av- og ned-

¹² Ernst & Young 2005, "How fair is fair value?"

skrivninger. Metodens tilhengere argumenterer med at den er enkel i bruk, objektiv og gjør det vanskelig for ledelsen å manipulere resultatet gjennom opp- og nedskrivninger. Dens kritikere påpeker at den gir lite relevant informasjon om eiendeleres faktiske verdi og fremtidige inntjeningssevne. Med virkelig verdi-modellen balanseføres eiendeler og forpliktelser til estimater på virkelig verdi. Estimaterne kan være markedsbaserte eller nåverdibaserte, og vil ofte inneholde en eller annen form for skjønsmessig vurdering. Denne metoden blir kritisert for å være vanskelig å praktisere, subjektiv og upålitelig. Imidlertid gir den, dersom den brukes riktig, et mer virkelighetsnært bilde av en virksomhets eiendeler og forpliktelser enn historisk kost-modellen.¹³

2.2.2 Markedsbasert eller selskaps-spesifikk virkelig verdi?

IASB bruker begrepet ”virkelig verdi” om det beløp en eiendel ville blitt solgt for i en arm-lengdes transaksjon mellom villige og kunnskapsrike parter, da de vurderer dette som den mest relevante indikasjonen på virkelig verdi. IASB har dermed en markedsbasert tolkning av begrepet. Fordelen med en slik tolkning er at det – gitt at det eksisterer et aktivt, velfungerende og transparent marked for en eiendel – er mulig å observere transaksjonspriser som gir nøyaktige og objektive tall for dens virkelige verdi. Det er altså med denne tolkningen mulig å fastsette en eiendels verdi pålitelig ut fra markedets verdsettelse av eiendelen. Ulempen med tolkningen er at det ofte ikke finnes noe aktivt, velfungerende og transparent marked for eiendeler som er identiske med den man vil finne den virkelige verdien til. Dette er spesielt aktuelt for immaterielle eiendeler. I noen tilfeller kan man bruke observerte priser i transaksjoner av lignende eiendeler og justere disse for forskjellene. En slik justering medfører imidlertid at man trekker skjønn inn i verdimålingen og dermed forringer objektiviteten til informasjonen. I mange tilfeller vil det dessuten være vanskelig å finne transaksjonspriser for lignende eiendeler. For eksempel kan det være vanskelig å finne markedspriser på mange typer immaterielle eiendeler, som kundelister og merkenavn. Det vil da være nødvendig å bruke andre verdiberegningsmetoder, som nåverdiberegninger av den kontantstrøm kundelisten eller merkenavnet forventes å bringe selskapet i fremtiden.

¹³ Shortridge, Schroeder og Wagoner 2006

IAS 38 krever at man bruker markedspriser for beregning av virkelig verdi dersom slike er tilgjengelige. I motsatt fall skal man bruke såkalte indirekte metoder. Disse kan være markedsbaserte eller selskapsspesifikke. Relief from royalty-metoden er et eksempel på en markedsbasert indirekte verdiberegningsmetode. Denne går ut på å estimere besparelsen virksomheten har ved å være i besittelse av eiendelen ved at man fastsetter en markedsbasert lisenssats som angir hvor mye det ville kostet virksomheten å leie eiendelen i tiden den skal brukes. Hovedutfordringen ved denne metoden er å finne en relevant og pålitelig lisenssats. Andre indirekte metoder som foreslås i IAS 38 er nåverdimetoden og kostmetoden. Kostmetoden vil reflektere virkelig verdi dersom eiendelen nettopp er blitt kjøpt og vederlaget for denne eiendelen kan måles pålitelig. Nåverdimetoden vil bli presentert i det følgende.

En annen tolkning av begrepet virkelig verdi er den selskapsspesifikke tolkningen, der en eiendels virkelige verdi knyttes til hvilke fordeler den vil bringe selskapet som kontrollerer den i form av fremtidige kontantstrømmer. Med den selskapsspesifikke tolkningen brukes nåverdimetoden som grunnlag for beregning av virkelig verdi. Nåverdimetoden innebærer at man forsøker å estimere de kontantstrømmer eiendelen vil tilføre virksomheten i fremtiden, og neddiskonterer disse med et risikojustert avkastningskrav. De største utfordringene ved denne typen tilnærming vil være å identifisere og estimere fremtidige kontantstrømmer som skapes direkte av den enkelte eiendelen, samt å fastsette et relevant avkastningskrav. Ofte vil selskapets avkastningskrav kunne brukes som utgangspunkt, men i noen tilfeller vil dette ikke være representativt for risikoen knyttet til den aktuelle eiendelen, og da må man beregne dennes avkastningskrav spesifikt.¹⁴

Estimering av fremtidige kontantstrømmer vil naturlig nok kreve bruk av skjønn, og det samme vil beregning av et eiendelsspesifikt avkastningskrav. Nåverdimetoden vil dermed alltid gi et mer eller mindre subjektivt estimat på virkelig verdi. Ofte vil man bruke en miks av markedsbasert og selskapsspesifikk vurdering.

Vi har som nevnt to mulige tolkninger av virkelig verdi: den markedsbaserte, som IASB primært går inn for, og den selskapsspesifikke, som er basert på nåverdimetoden. Noen vil hevde at den markedsbaserte definisjonen indirekte reflekterer nåverdien av de fremtidige

¹⁴ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler"

kontantstrømmer en eiendel forventes å generere, fordi det er dette beløpet aktørene i markedet vil være villige til å betale for den. Dette er imidlertid ikke det samme som den selskapsspesifikke nåverdien, da denne tar hensyn til synergieffekter mellom den aktuelle eiendelen og andre elementer i virksomheten som kontrollerer den.

Diskusjonen rundt verdimåling av oppdrettsfisk illustrerer denne problematikken. Oppdrettsfisk er biologiske eiendeler, og skal følgelig etter IFRS føres til virkelig verdi i balansen. Som nevnt skal markedspris for tilsvarende eiendeler benyttes som mål på virkelig verdi dersom denne kan observeres. Fisk som ikke er ferdig utvokst vil normalt ikke bli slaktet og solgt, og dens verdi for oppdretteren er dermed den fremtidige salgsværdien med fratrukk for kostnader til ferdigstilling og salg. Dette er imidlertid ikke det IASB definerer som virkelig verdi. Fordi det av ulike årsaker av og til hender at en oppdretter må slakte og selge uferdig fisk, eksisterer det et marked for slike eiendeler. Dermed skal oppdrettsfisk som ikke er ferdig utvokst etter IFRS regnskapsføres til den verdi de ville hatt hvis de hadde blitt slaktet og solgt på balansetidspunktet – uavhengig av sannsynligheten for at dette vil skje.¹⁵ Dette er et eksempel på hvordan reglene for fastsettelse av virkelig verdi kan medføre at eiendeler regnskapsføres til et beløp som ikke på noen måte tilsvarer hverken deres reelle markedsverdi eller nåverdien av fremtidige kontantstrømmer de vil bringe til foretaket.

Hvilken definisjon som er den riktige vil være avhengig av synsvinkel og situasjon. Som vist over vil IASBs markedsbaserte tolkning i noen tilfeller gi en regnskapsføring som mange vil oppfatte som ulogisk og som ikke reflekterer de faktiske inntjeningsutsiktene i en virksomhet. Imidlertid vil markedsbaserte målemetoder ofte gi mer pålitelig og sammenlignbar regnskapsinformasjon enn selskapsspesifikke fordi sistnevnte i høy grad baserer seg på ledelsens subjektive vurderinger. Jeg mener at det i en virksomhetsoverdragelse vil være mest logisk å tilordne beløp til eiendelene som reflekterer den verdi de har for overtakende part ved videre bruk, altså en selskapsspesifikk metode. Eiendeler som planlegges solgt eller kassert uten først å brukes i overtakende part bør føres til markedsverdi med fradrag for salgskostnader, og eiendeler som skal kasseres bør vurderes til null. Hvis et selskap med mange sterke merkenavn kjøper en virksomhet med et merkenavn, og planlegger å legge det oppkjøpte merkenavnet dødt (for eksempel fordi det konkurrerer med selskapets egne merkenavn), bør det

¹⁵ <http://www.kredittilsynet.no/wbch3.exe?ce=16189>

oppkjøpte merkenavnet ikke bokføres til sin markedsverdi, men til den verdien det faktisk har for selskapet, altså null. Det oppkjøper har betalt for er den positive effekten av å kunne eliminere et konkurrerende merke, og dette vil automatisk bli balanseført som goodwill. Jeg mener at fordi kjøp av en virksomhet ikke er det samme som summen av kjøp av alle enkelt-eiendelenes separate markedsverdier, er det misvisende å gjøre oppkjøpsanalysen etter markedsverdiene til de enkelte eiendelene og forpliktelsene sett hver for seg. Virksomhetens verdi ligger ikke bare i enkeltdelene, men også i måten de fungerer sammen på. Vi ville ikke bokført en maskin vi kjøper som summen av markedsverdiene av alle mutrene, skruene, ledningene og de andre delene i den – hvorfor skal vi da bokføre en virksomhetsoverdragelse slik?

2.3 Goodwilldebatten

Dersom vederlaget i en virksomhetsoverdragelse har høyere verdi enn summen av verdiene til de identifiserbare eiendeler og forpliktelser som overtas, betegnes differansen som goodwill. Goodwill representerer verdier i den oppkjøpte virksomheten som ikke kan identifiseres og balanseføres separat samt verdien av eventuelle positive synergieffekter som oppstår i forbindelse med overdragelsen. Fordi goodwill er udefinerbar av natur, er det vanskelig å finne en måte å regnskapsføre den på som reflekterer dens virkelige verdi og samtidig gir pålitelig informasjon. Hvilke metoder som skal brukes for regnskapsføring av goodwill har derfor lenge vært et omdiskutert tema, og emnet er spesielt aktuelt når det gjelder behandling av virksomhetsoverdragelser. Jeg vil her prøve å gi en oversikt over problematikken knyttet til den regnskapsmessige behandlingen av goodwill.

2.3.1 Historikk

Den regnskapsmessige behandlingen av goodwill har variert over tid og landegrenser. I Tyskland har praksisen de siste tiårene vært at det har vært *anledning til* å balanseføre goodwill, og at man i så fall har måttet skrive den av over en periode på maksimalt ti år. I USA har man lenge *måttet* aktivere goodwill, men kunnet avskrive den over en mye lengre periode, slik at resultateffekten utsettes og fordeles over flere år. I Storbritannia har det vært mest

vanlig å føre goodwill direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet, slik at goodwillen aldri får noen resultateffekt.¹⁶

På begynnelsen av 1990-tallet begynte IASC (forgjengeren til IASB) å utarbeide nye regler for den regnskapsmessige behandlingen av goodwill, og i 1998 publiserte de en revidert standard for dette. Inntil da hadde det ifølge IASCs regler vært mulig å føre goodwill direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet. Denne muligheten ble tatt bort i den reviderte standarden (IAS 22). Oppkjøpt goodwill skulle fra da av alltid balanseføres som en eiendel, og avskrives mot resultatet over dens levetid. Testing for verdifall skulle foretas dersom det forelå indikasjoner på at goodwillens gjenvinnbare verdi var falt under balanseført verdi. Det ble antatt at goodwill normalt ville ha en levetid på maksimalt 20 år, og dersom goodwill ble avskrevet over en lenger periode enn dette, skulle den testes for verdifall årlig.¹⁷ Under US GAAP var tilsvarende maksimale forventede levetid 40 år.¹⁸

I 2001 satte FASB goodwilldebatten i gang igjen for fullt, da de med sin SFAS 142 Goodwill and other intangible assets fjernet avskrivning av goodwill fra sitt regelverk, og isteden innførte et system der goodwill skulle testes for nedskrivning en gang per år, eller oftere dersom det forelå indikasjoner på verdifall.¹⁹ Den internasjonale standardsetteren, som nå hadde blitt omorganisert og fått navnet IASB, fulgte etter i 2002 med sitt høringsutkast ED 3 Business Combinations.

Oppkjøpt goodwill har altså gått fra å ikke bli balanseført i det hele tatt, via en balanseføring med avskrivning over en bestemt levetid, til å bli regnet som en eiendel uten definerbar levetid med muligheter for å bli stående i balansen til sin opprinnelige bokførte verdi på ubestemt tid.

¹⁶ Nilsson 1998

¹⁷ Wiese 2005

¹⁸ Waxmann 2001

¹⁹ Wiese 2005

2.3.2 Betydningen av endringen i behandling av goodwill i Europa

Den sveitsiske banken UBS har foretatt en undersøkelse av 27 europeiske selskaper som har implementert IFRS fullstendig. På bakgrunn av denne undersøkelsen estimerer banken at man hos selskaper som konverterer til IFRS kan forvente en gjennomsnittlig resultatøkning på 25 prosent. Tar man bort effekten av bortfallet av goodwillavskrivning, vil den forventede gjennomsnittlige resultateffekten imidlertid være en økning på mindre enn 1 prosent.²⁰ En undersøkelse utført av Ernst & Young blant norske selskaper i teknologibransjen, viser at gjennomsnittlig resultateffekt av implementeringen av IFRS i 2004 var en økning på 39 prosent. Dersom man ser bort fra virkningen av goodwillavskrivningene så man en gjennomsnittlig negativ resultateffekt på 12 prosent.²¹

Disse undersøkelsene illustrerer den enorme betydning endringen i den regnskapsmessige behandlingen av goodwill har på mange selskapers rapporterte resultater.

2.3.3 Balanseføring av goodwill: Oppkjøpt kontra internt generert

I regnskapssammenheng omtales som regel to ulike typer goodwill: internt generert (egenutviklet) goodwill og oppkjøpt goodwill.

Internt generert goodwill er en samlebetegnelse på immaterielle eiendeler som gir en virksomhet en fordelaktig posisjon i markedet, men som ikke kvalifiserer til balanseføring. Eksempler på slike elementer er merkenavn, et godt utviklet nettverk, talent i ledelsen og dyktige ansatte. Hvilke internt genererte eiendeler som kvalifiserer til balanseføring varierer fra ett regnskapsrammeverk til et annet. Hovedgrunnen til at internt generert goodwill ikke skal balanseføres, er at man ikke har funnet noen allment akseptert, objektiv metode for å måle verdien av den.²²

Oppkjøpt goodwill er som beskrevet innledningsvis den positive differansen mellom summen av identifiserbare eiendeler og forpliktelser som overtas i en virksomhetstransaksjon og

²⁰ Accountant London, April 2005 s 4

²¹ Ernst & Young 2005, "IFRS i teknologibransjen"

²² Sundararajan 1995

vederlaget for disse. Denne bygger naturligvis på goodwillen som er blitt generert internt i en virksomhet, men kan også inneholde positive synergieffekter av sammenslutningen. Oppkjøpt goodwill skal etter både IFRS, US GAAP og norsk GRS balanseføres som en eiendel. Grunnen til at man tillater balanseføring av oppkjøpt goodwill, er at den lar seg måle pålitelig, idet man ved å måle verdien til de identifiserbare eiendelene som overtas og vederlaget for virksomheten, kan observere hva som er blitt betalt for goodwill.

2.3.4 Avskrivning eller testing for verdifall?

Den goodwilldebatten som pågår i disse tider, i kjølvannet av FASBs og IASBs nye regelverk for behandling av goodwill, dreier seg ikke først og fremst om hvorvidt goodwill skal balanseføres. Den mest kontroversielle endringen fra de gamle regelverkene gjelder hvordan goodwill skal håndteres etter at den er blitt balanseført. Jeg vil i det følgende forsøke å gi et innblikk i hva diskusjonen dreier seg om.

Avskrivning av goodwill

I debatten rundt behandling av goodwill etter balanseføring diskuteres primært to alternativer: avskrivning over en estimert levetid med jevnlig testing for verdifall med eventuell nedskrivning, eller bare testing for verdifall med eventuell nedskrivning, uten avskrivning.

Avskrivning av goodwill er en måte å sammenstille inntekter og kostnader på. I motsetning til ved føring av goodwill direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet, fordeles summen man har betalt for goodwillen over den perioden goodwillen skaper økonomiske fordeler. Dette er i samsvar med sammenstillingsprinsippet, og med den regnskapsmessige behandlingen av anleggsmidler generelt. Bakgrunnen for denne tankegangen er at hvis man er villig til å betale for goodwill, er det fordi den man forventer at den vil bringe fremtidige økonomiske fordeler.²³

I tillegg til sammenstillingsfunksjonen, skal avskrivning av oppkjøpt goodwill reflektere dens synkende verdi. Tilhengere av goodwillavskrivning går ut fra at de faktorer som skaper

²³ Wiese 2005

goodwill forbrukes over tid, og mener derfor det beløpet goodwill står oppført til i balansen bør synke tilsvarende forbruket.²⁴

Avskrivningen foretas vanligvis ved at man beregner en forventet levetid for goodwill og fordeler kjøpesummen lineært over denne. Hvor lang levetid som har vært benyttet har variert mellom land og standardsettere. I USA har goodwillavskrivning over 40 år vært god regnskapsskikk²⁵, IASB foreskrev i IAS 22 20 år, og i Sverige har avskrivning over 5 år vært vanlig praksis.²⁶

Avskrivning kan kombineres med nedskrivningstesting som foretas dersom det foreligger indikasjoner på verdifall. Denne modellen ble blant annet brukt i IAS 22.²⁷

Kritikken mot en lineær avskrivning av goodwill dreier seg først og fremst om at det er vanskelig å komme med en meningsfylt angivelse på hvor lenge den oppkjøpte goodwillen vil vare, og at den levetid som brukes i regnskapet derfor vil være ytterst vilkårlig. Videre diskuteres det om det kan finnes tilfeller der goodwill ikke forbrukes, men beholder sin opprinnelige verdi. Å avskrive den over en bestemt levetid vil da gi misvisende tall i balansen. Selv hvis man godtar at goodwill vil falle i verdi over tid, kan man stille spørsmål ved om det er rimelig å anta at den vil gjøre det så jevnt som en lineær avskrivning tilsier. Kritikerne mener at det ikke er mulig å forutsi med hvilken takt og i hvilket mønster goodwillen vil forbrukes, og mener derfor en lineær avskrivningspraksis gir lite markedsnyttig informasjon. De fleste analytikere ser av denne grunn bort fra goodwill når de beregner forholdstall.²⁸

I tillegg har praksisen med avskrivning av goodwill vært dårlig likt av mange selskaper fordi den medfører et jevnt trekk fra resultatet, som ikke er direkte relatert til virksomhetens ytelse.²⁹

²⁴ Wiese 2005

²⁵ Nilsson 1998 s.1

²⁶ Håkansson, Odevall, Ottosson 2001

²⁷ KPMG 2003, "Implementing IFRS – IFRS compared with Norwegian GAAP" s.17 og 47

²⁸ Wiese 2005

²⁹ Wiese 2005

Testing for verdifall

IFRS 3 og IAS 36 krever en håndtering av goodwill etter oppkjøpstidspunktet som avviker kraftig fra behandlingen i IAS 22. Etter nåværende reglement skal goodwill ikke lenger avskrives lineært, men testes for verdifall, og skrives ned dersom bokført verdi overstiger gjennvinnbart beløp. For en nærmere beskrivelse av hvordan dette skal gjøres i praksis, se kapittel 3.1.10 "Behandling av goodwill".

Argumentene for å bruke nedskrivningstesting istedenfor avskrivning dreier seg særlig om regnskapsinformasjonens relevans. Som nevnt over ser de fleste analytikere bort fra goodwillavskrivninger når de studerer virksomheters lønnsomhet³⁰, noe som indikerer at praksisen med avskrivning ikke oppfattes å gi et rettvise bilde av de faktiske økonomiske forhold. Ved å fjerne den mekaniske avskrivningen og erstatte den med en årlig vurdering av goodwillens verdi, ønsker FASB og IASB å forbedre nytten av regnskapsinformasjonen.³¹

To av IASBs medlemmer, Geoffrey Whittington og Tatsumi Yamada, motsatte seg fjerningen av goodwillavskrivning. De påpeker i sin kritikk spesielt to negative sider ved den nye ordningen, nemlig at nedskrivningstesting medfører balanseføring av internt generert goodwill og at det vil være vanskelig å gjennomføre den på en objektiv måte, og mener at metoden dermed gir upålitelig og muligens lite relevant regnskapsinformasjon. Videre mener de to at årlig nedskrivningstesting i praksis vil påføre selskapene som bruker IFRS som regnskapsspråk uforsvarlig mye arbeid og kostnader.³²

Internt generert goodwill skal i henhold til IAS 38 ikke balanseføres.³³ Metoden for nedskrivningstesting beskrevet i IAS 36, gir ikke mulighet for å skille mellom oppkjøpt goodwill og internt generert goodwill som erstatter denne, da den bare måler samlet mengde goodwill i en enhet. Modellen medfører dermed inkonsistens i regelverket.³⁴

³⁰ Wiese 2005

³¹ Wiese 2005

³² IASCF 2004, "Basis for conclusions on exposure draft ED 3 business combinations"

³³ <http://www.iasplus.com/standard/ias38.htm>

³⁴ Wiese 2005

Vedrørende metodens objektivitet er det blitt kritisert at testingen for verdifall er komplisert og ofte vil kreve svært subjektive estimater på fremtidige kontantstrømmer for å beregne gjenvinnbart beløp.³⁵

2.3.5 Oppsummering

Som vist over fins det mange argumenter både for og mot de ulike måtene å håndtere goodwill på regnskapsmessig, og forskjellige metoder har vært brukt i ulike land og på ulike tidspunkt. For tiden er det i blant annet Europa og USA utbredt å balanseføre oppkjøpt goodwill, men ikke goodwill som er generert internt. Dette motiveres med at oppkjøpt goodwill's verdi kan måles pålitelig, mens verdien av internt generert goodwill ikke kan det. Man kan spørre seg om denne praksisen gir et rettviseende bilde av de verdier en virksomhet faktisk innehar. En viktig problemstilling i den forbindelse vil være om man ønsker å vektlegge regnskapsinformasjonens pålitelighet eller dens verdirelevans.

Hva angår behandling av goodwill etter eventuell balanseføring har det oppstått mye diskusjon i kjølvannet av FASBs og IASBs utstedelse av standarder der goodwillavskrivning ikke lenger er tillatt. Nedskrivningstesting av goodwill vil sannsynligvis være vanskelig å implementere i praksis, og vil påføre bedriftene økt arbeidsmengde og ofte økte kostnader til eksternt verdsettelseskompetanse. Noen hevder at testingen vil være så subjektiv at informasjonen den gir vil bli sett på som upålitelig av brukerne. Metoden kan imidlertid være fordelaktig for investorer hvis bedriftene lykkes i å føre en nedskrivningspraksis som gjenspeiler de underliggende økonomiske forhold. Avskrivning har den fordel at den er enkel å gjennomføre og lite arbeidskrevende. I tillegg gir den mindre rom for manipulering av resultater enn metoden med nedskrivningstesting gjør. Ulempen er at den kan være for mekanisk og for lite relatert til virkeligheten til å kunne tilføre regnskapet informasjonsverdi.

³⁵ Wiese 2005

3. Presentasjon av IASBs regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser

3.1 Oversikt over gjeldende regelverk

3.1.1 Hensikten med IFRS 3

IFRS 3 er blitt utarbeidet for å gi et regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser som gir brukerne så god og nyttig informasjon som mulig om disse transaksjonene. Et viktig moment i utarbeidelsen har vært å skape et regelverk som samsvarer med amerikanske standarder på området.³⁶

3.1.2 Virkeområde

IFRS 3 gir retningslinjer for regnskapsføringen av virksomhetsoverdragelser. Standarden ble utgitt i mars 2004. For selskaper som skal anvende IFRS fra og med 2005, det vil si de fleste selskaper standarden er aktuell for, gjelder den for virksomhetsoverdragelser avtalt 1. januar 2004 eller senere.³⁷

Definisjon av virksomhetsoverdragelse

En virksomhetsoverdragelse defineres i IFRS 3 som en sammenslåing av to eller flere virksomheter til én rapporterende enhet.³⁸

³⁶ IASB 2004, "Basis for conclusions on international financial reporting standard IFRS 3 business combinations BC6"

³⁷ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s.124

³⁸ Deloitte 2004, "Business combinations – A Guide to IFRS 3" s. 5

Definisjon av virksomhet

For at transaksjonen skal defineres som en virksomhetsoverdragelse, må det som overdras gå under definisjonen av en virksomhet. Ifølge IFRS 3 er en virksomhet ”et integrert sett av aktiviteter og eiendeler som gjennomføres og styres med det formål å skape:

a) avkastning til investorer; eller

b) lavere kostnader eller andre direkte og proporsjonale økonomiske fordeler til forsikrings-takere eller deltakere.”

En virksomhet vil generelt sett bestå av tre elementer: input, prosesser anvendt på disse og output fra prosessene, som brukes til å skape inntekter.³⁹

Dersom en virksomhet kjøper en juridisk enhet som ikke kvalifiserer til definisjonen av en virksomhet, skal transaksjonen altså ikke regnskapsføres i henhold til IFRS 3.

Virksomhetssammenslutninger som ikke omfattes av IFRS 3

Det finnes fire generelle unntak fra virkeområdet til IFRS 3. Transaksjoner som foretas for å etablere felleskontrollert foretak (joint venture) er ett av dem. Slike transaksjoner skal følge retningslinjene gitt i IAS 31. Et annet unntak er sammenslåinger av selskaper under samme kontroll. Med sammenslåing av selskaper under samme kontroll menes transaksjoner der alle involverte virksomheter kontrolleres av samme parter både før og etter transaksjonen. For å unngå kjøp og salg av eierandeler der formålet er å ikke måtte benytte oppkjøpsmetoden i en virksomhetsoverdragelse, gjelder det at felles kontroll må være av ikke-forbigående karakter for å bli unntatt fra IFRS 3. Virksomhetene må altså være under samme kontroll både før og etter sammenslåingen for at IFRS 3 ikke skal gjelde. Videre ligger sammenslåinger av to eller flere gjensidige foretak og sammenslåinger kun gjennom avtale, uten eierskapsoverdragelse, utenfor IFRS 3s virkeområde. Regnskapsføring av slike sammenslåinger behandles i fase 2 av Business Combinations-prosjektet.⁴⁰

³⁹ IASB 2004, “Basis for Conclusions on International Financial Reporting Standard IFRS 3 Business Combinations BC10”

⁴⁰ Ernst & Young 2005, IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler s. 125-126

Transaksjoner foretatt før overgang til IFRS

For selskaper som allerede benyttet IFRS før 2004 gjelder at dersom den nødvendige informasjonen er tilgjengelig, kan man velge å regnskapsføre transaksjoner foretatt før 31. mars 2004 i henhold til IFRS 3. I så fall må også alle påfølgende virksomhetsoverdragelser føres i overensstemmelse med IFRS 3. For konsernregnskapet til børsnoterte selskaper i EU- og EØS-området skal IFRS 3 benyttes på virksomhetsoverdragelser foretatt fra og med 1. januar 2004.

3.1.3 Metode

Under IFRS 3 skal alle virksomhetsoverdragelser føres etter oppkjøpsmetoden. Oppkjøpsmetoden innebærer at en overtakende part må identifiseres, og at dennes anskaffelseskost må bestemmes og fordeles på de enkelte eiendeler og forpliktelser som overtas.⁴¹ Alle overtatte eiendeler og forpliktelser skal vurderes til virkelig verdi. Dersom anskaffelseskosten overstiger summen av de identifiserbare eiendelers og forpliktelsers virkelige verdier, oppstår det goodwill i transaksjonen.⁴²

Kravet om vurdering til virkelig verdi medfører at oppkjøpsmetoden er en langt mer arbeidskrevende og kostbar regnskapsføringsmetode enn poolingmetoden, der balanseførte verdier i den oppkjøpte virksomheten videreføres i regnskapet til den sammenslåtte enheten.

3.1.4 Identifisering av overtakende part

En virksomhet regnes som overtakende part i en virksomhetsoverdragelse dersom den etter transaksjonen har makt til å kontrollere den oppkjøpte virksomhetens finansielle og operasjonelle funksjoner. Dette kjennetegnes vanligvis ved besittelse av mer enn halvparten av stemmene i generalforsamlingen i den nye enheten. Andre faktorer som kan gi slik kontroll er muligheten til å få fjernet flertallet av styremedlemmene, mulighet til å bestemme hvem som skal sitte i ledelsen i den nye enheten og/eller flertallet av stemmene i styremøter. I visse tilfeller, for eksempel dersom det eksisterer spesielle avtaler eller arrangementer rundt

⁴¹ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 127

⁴² <http://www.iasplus.com/iasplus/0404ifrs3.pdf>

stemmerettene, kan disse faktorene gjøre den ene parten til overtakende selv om den har mindre enn halvparten av stemmene i den nye enheten. Generelt gjelder det også som oftest at en part regnes som overtakende hvis den i verdi er større enn den andre parten, hvis den overtar egenkapitalinstrumenter i bytte mot kontanter eller andre eiendeler, eller hvis dens ledelse kan dominere utvelgelsen av ledelsen i den nye enheten.

I noen tilfeller vil den part som i henhold til IFRS 3 identifiseres som overtakende ikke samsvare med oppkjøper fra en juridisk synsvinkel. Dette kalles omvendt overtakelse, og regnskapsføres med regnskapsmessig oppkjøper som overtakende part. Begrunnelsen for dette er at det er det innholdsmessige som skal vektlegges i regnskapsføringen, ikke formen.⁴³

Dersom en helt ny juridisk enhet dannes for utstedelse av egenkapitalinstrumenter i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse, må en av de allerede eksisterende virksomhetene regnes som overtakende part.⁴⁴

3.1.5 Måling av anskaffelseskost

Anskaffelseskost for overtakende part defineres som verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet med tillegg av kostnader direkte knyttet til transaksjonen. Kostnader direkte knyttet til transaksjonen inkluderer kostnader til juridisk rådgivning, verdsettelse, regnskapsføring og lignende, men ikke kostnader til utstedelse av egenkapitalinstrumenter og kostnader knyttet til låneopptak i forbindelse med oppkjøpet.

Ved oppkjøp med vederlag i egenkapitalinstrumenter, skal disse vurderes til deres markedsverdi på transaksjonstidspunktet dersom denne gir et pålitelig anslag på aksjens virkelige verdi. At aksjen ikke omsettes i et organisert marked kan gi grunnlag for å hevde at dens markedsverdi ikke tilsvarende dens virkelige verdi. Andre verdsettelsesmetoder må da tas i bruk. Veiledning for slik verdsettelse er å finne i IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement.⁴⁵

⁴³ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 8-9

⁴⁴ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 9

⁴⁵ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 11

3.1.6 Fastsettelse av virkelig verdi og allokering av anskaffelseskost

På oppkjøpstidspunktet skal overtakende part allokere verdien av vederlaget til alle identifiserbare eiendeler og forpliktelser ved å regnskapsføre dem til virkelig verdi. Virkelig verdi defineres i henhold til IFRS 3 som det eiendelen ville blitt solgt for i en transaksjon mellom villige og kunnskapsrike parter.⁴⁶

Unntak fra regnskapsføring til virkelig verdi

Det finnes ett unntak fra regnskapsføring til virkelig verdi, og det gjelder eiendeler som erverves for snarlig videresalg, og ikke skal benyttes til produksjon eller videreforedles i virksomheten. Disse skal i henhold til IFRS 5 Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations regnskapsføres til virkelig verdi med fratrukk for salgskostnader.⁴⁷

Materielle eiendeler

En materiell eiendel skal balanseføres dersom dens virkelige verdi kan måles pålitelig og det er sannsynlig at den vil være kilde til fremtidige økonomiske fordeler for virksomheten.⁴⁸

Immaterielle eiendeler

Immaterielle eiendeler skal balanseføres hvis deres virkelige verdi kan måles pålitelig, og hvis de oppfyller kravene i IAS 38 Intangible Assets til immaterielle eiendeler. I IAS 38 forutsettes det at en immateriell eiendel som overtas i en virksomhetsoverdragelse forventes å ville bringe fremtidige økonomiske fordeler, og er en ressurs som kontrolleres av virksomheten. Videre kreves det etter IAS 38 at eiendelen enten

- er separabel, det vil si at den kan selges, overføres, lisensieres, leies ut eller byttes, alene eller som del av en pakke, eller

⁴⁶ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 129

⁴⁷ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 129

⁴⁸ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 15

- stammer fra kontraktmessige eller andre juridiske rettigheter, uavhengig av om disse rettighetene kan overføres eller er separable.

Eksempler på immaterielle eiendeler som ofte skal balanseføres separat fra goodwill er software, patenter, lisensavtaler, kundelister, franchiseavtaler, importkvoter, markedsføringsrettigheter og kunde- og leverandørrelasjoner, samt påbegynte forsknings- og utviklingsprosjekter.⁴⁹

Immaterielle eiendeler skal føres til deres virkelige verdi på oppkjøpstidspunktet. Dette medfører at poster som ikke har eksistert i den oppkjøpte virksomhetens balanse, slik som forsknings- og utviklingsprosjekter som ikke er ferdigstilte, kan komme til syne i den sammenlagte virksomhetens balanse etter transaksjonen.

Dersom virkelig verdi på den immaterielle eiendelen ikke kan måles pålitelig, inngår eiendelens verdi i goodwillen knyttet til oppkjøpet. Det fastslås imidlertid i IAS 38 at slike tilfeller skal være svært sjeldne. De vil bare kunne forekomme dersom den immaterielle eiendelen stammer fra kontraktmessige eller andre juridiske rettigheter og

- ikke er separabel, eller
- er separabel, men det ikke finnes noe sammenligningsgrunnlag i form av tidligere transaksjoner med identiske eller lignende eiendeler, og estimering av virkelig verdi uten slikt sammenligningsgrunnlag ville måtte baseres på ikke-målbare variabler.

Etter oppkjøpstidspunktet skal identifiserbare immaterielle eiendeler med bestemt økonomisk levetid avskrives over denne levetiden, og testes for nedskrivning dersom det finnes indikasjoner på verdifall. Nedskrivningen opphører i henhold til IFRS 5 Non-Current Assets Held for Sale and Discontinued Operations dersom eiendelen blir klassifisert som holdt for salg. Når avskrivningsplanen skal fastsettes, antas sluttverdien til eiendelen å være lik null med mindre en tredjepart har forpliktet seg til å kjøpe eiendelen ved slutten av dens levetid, eller det eksisterer et aktivt marked for eiendelen og sluttverdien kan bestemmes med referanse til dette markedet, samt at det er sannsynlig at dette markedet fortsatt vil eksistere ved slutten av eiendelens levetid. Avskrivningsperiodens lengde og avskrivningsmetoden må

⁴⁹ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 131-132

revurderes minst én gang hvert år, og tilpasses på nytt dersom den ikke lenger synes å reflektere det forventede forbruk av fremtidige økonomiske fordeler.

Immaterielle eiendeler med ubestemt økonomisk levetid skal ikke avskrives, men i samsvar med IAS 36 testes for nedskrivning minst én gang hvert år, oftere dersom det foreligger indikasjoner på behov for nedskrivning.

Immaterielle eiendeler skal etter oppkjøpstidspunktet balanseføres til historisk kost med mindre deres markedsverdi kan måles pålitelig. At markedsverdien kan måles pålitelig innebærer at det eksisterer et aktivt marked for eiendelene, det vil si et marked der homogene enheter overføres mellom tilgjengelige og villige kjøpere og selgere til offentlig kjente priser.⁵⁰

Goodwill og negativ goodwill

Dersom verdien av vederlaget er større enn summen av virkelige verdier av identifiserbare eiendeler og forpliktelser, regnskapsføres differansen som goodwill i det sammenslåtte selskapet. Dersom virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser overstiger verdien av vederlaget, oppstår det som tradisjonelt har vært kalt negativ goodwill. Dette uttrykket eksisterer ikke i IFRS 3, og såkalt negativ goodwill skal etter innføringen av IFRS 3 inntektsføres omgående. For å forhindre feilaktig inntektsføring av et slikt overskytende beløp, oppgis det spesifikt at overtakende part må foreta en ny verdsettelse av de overtatte eiendeler og forpliktelser og ny måling av anskaffelseskost før eventuell inntektsføring av overskytende.⁵¹

Forpliktelser og betingede forpliktelser

Ikke-betingede forpliktelser skal balanseføres dersom deres virkelige verdi kan måles pålitelig og det er sannsynlig at de vil medføre en fremtidig økonomisk ulempe. Betingede forpliktelser balanseføres dersom deres virkelige verdi kan måles pålitelig. Sannsynlighetskravet i IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets, at det må være mer enn 50 prosent sannsynlighet for at forpliktelsen vil føre til en økonomisk ulempe, faller bort ved virksomhetsoverdragelser. Verdien baseres på hva det forventes at en tredje part ville kreve

⁵⁰ <http://www.iasplus.com/standard/ias38.htm>

⁵¹ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 133-135

for å overta forpliktelsen. Slik tas det i verdsettelsen hensyn til de ulike utfall forpliktelsen kan føre til, og sannsynlighetene for disse.⁵²

Dersom en forpliktelse føres som betinget på oppkjøpstidspunktet, men på et senere tidspunkt tilfredsstillt kravene i IAS 37 til en ikke-betinget forpliktelse, skal forpliktelsen fra da av balanseføres som sådan, og vurderes til det høyeste av avsetningsbeløpet i henhold til reglene i IAS 37 og opprinnelig virkelig verdi, eventuelt med fradrag for inntektsføring etter IAS 18 Revenue. Dersom en betinget forpliktelse etter oppkjøpstidspunktet viser seg å ikke føre til noen økonomisk ulempe, skal forpliktelsen fjernes fra balansen og den balanseførte verdien skal inntektsføres.⁵³

Betingede eiendeler

Til betingede eiendeler skal det ikke tilordnes noen andel av anskaffelseskosten.⁵⁴

Avsetninger til restruktureringkostnader

Etter IFRS 3 er det ikke tillatt å balanseføre avsetninger for restruktureringer som ikke var forpliktelser hos den overtatte virksomheten før oppkjøpet. Dette medfører en endring fra IAS 22, der det var lov å gjøre avsetninger for restruktureringer som oppkjøper planla å gjennomføre i den overtatte virksomheten.⁵⁵

Minoritetsinteresser

Minoritetsinteresser i overdragende part regnskapsføres til deres andel av virkelig verdi av eiendeler (med unntak av goodwill), forpliktelser og betingede forpliktelser i overdragende part på transaksjonstidspunktet. Dette medfører en endring fra IAS 22, der minoritetsinteresser alternativt kunne føres til deres andel av bokført verdi slik den sto i den oppkjøpte virk-

⁵² Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 16

⁵³ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 18

⁵⁴ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 14

⁵⁵ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 130

somhetens regnskaper før transaksjonen. Minoritetsinteresser skal ifølge IAS 27 presenteres som en del av egenkapitalen.⁵⁶

3.1.7 Reallokering av anskaffelseskost på et senere tidspunkt

Tilordningen av anskaffelseskost skal være fullført innen tolv måneder etter oppkjøpstidspunktet. Dersom det foretas endringer i tilordningen innen disse tolv månedene, skal regnskapsføringen gjøres som om den korrekte allokeringen hadde vært gjort på oppkjøpstidspunktet. Avskrivninger skal altså foretas som om den korrekte tilordningen hadde foreligget i hele perioden etter oppkjøpet.

Etter utgangen av disse tolv månedene skal eventuelle endringer i tilordning bare gjøres dersom det oppdages feil ved den opprinnelige allokeringen. Estimatendringer som gjøres mer enn tolv måneder etter transaksjonen skal altså ikke gi endringer i allokeringen.

Det finnes ett unntak fra tolvmånedersregelen. Dersom en utsatt skattefordel som ikke ble balanseført på oppkjøpstidspunktet blir realisert i en senere periode, skal denne føres som en reduksjon i goodwill. Dette får virkning som en nedskrivning, og det aktuelle beløpet skal utgiftsføres. Samtidig skal beløpet føres som en reduksjon i skattekostnad. Bruttovirkningen på resultatet blir dermed lik null.⁵⁷

3.1.8 Transaksjonstidspunkt

Tidspunktet for transaksjonen regnes som regel som det tidspunkt der overtakende part overtar kontrollen over overdragende part. Verdimålingen i forbindelse med oppkjøpet skal altså gjøres med virkelige verdier på det tidspunkt overtakende part overtar kontrollen over virksomheten som blir oppkjøpt. Dette gjelder både målingen av anskaffelseskost og målingen av de eiendeler og forpliktelser som overtas av overtakende part. IFRS 3 benytter to begreper for transaksjonstidspunktet: ”date of exchange” og ”acquisition date”. Med ”date of exchange” menes det tidspunkt overtakende part kan føre den nye virksomheten i sin balanse,

⁵⁶ Ernst & Young 2005, ”IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler” s. 135

⁵⁷ Ernst & Young 2005, ”IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler” s. 132

mens "acquisition date" er tidspunkt for overføring av kontroll. Ved virksomhetsoverdragelser som gjennomføres som én transaksjon, vil disse tidspunktene sammenfalle, mens ved trinnvise oppkjøp vil vurderingen av kontrollovertakelse før man får kontroll med virksomheten som kjøpes relatere seg til kontrollen med aksjene som sådan.⁵⁸

3.1.9 Trinnvise oppkjøp

Trinnvise oppkjøp skal regnskapsføres som tidligere i henhold til IAS 22. Hver transaksjon behandles separat, og anskaffelseskost for trinnvise oppkjøp er summen av de enkelte transaksjonenes vederlag målt til virkelig verdi.⁵⁹ Trinnvise oppkjøp skal behandles nærmere i fase 2 av prosjektet.⁶⁰

3.1.10 Behandling av goodwill

Goodwill beregnes på oppkjøpstidspunktet som den positive differansen mellom virkelig verdi av vederlaget (anskaffelseskost) og virkelig verdi av alle identifiserbare eiendeler og forpliktelser som overtas av overtakende part. At det oppstår goodwill i forbindelse med et oppkjøp, indikerer at det foreligger verdier i overdragende part som ikke kan identifiseres separat, men som overtakende part er villig til å betale for. Goodwill som oppstår ved en virksomhetsoverdragelse skal derfor balanseføres som en eiendel. Eventuelle minoritetsinteressers andel av goodwill skal ikke balanseføres.

Goodwill skal ikke avskrives, men minst én gang i året skal det undersøkes om goodwillen har falt i verdi og bør nedskrives. En eventuell nedskrivning skal utgiftsføres i gjeldende regnskapsperiode. Goodwill fra virksomhetsoverdragelser foretatt før implementeringen av IFRS skal videreføres i balansen. Avskrivningen av denne skal imidlertid opphøre, og den skal i stedet testes for nedskrivning på lik linje med goodwill anskaffet etter innføringen av IFRS.⁶¹

⁵⁸ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 128

⁵⁹ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 20

⁶⁰ <http://www.iasplus.com/agenda/buscomb2.htm>

⁶¹ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 133

Nedskrivning: IAS 36

Testing for verdifall reguleres av IAS 36 Impairment of Assets, som ble revidert i mars 2004. Ifølge denne standarden skal en eiendels gjenvinnbare beløp vurderes hver gang det foreligger en indikasjon på verdifall, og nedskrives dersom verdifallet er reelt. I tillegg skal følgende eiendeler testes for nedskrivning årlig:

- immaterielle eiendeler med ubestemt levetid
- immaterielle eiendeler som ikke er tilgjengelige for bruk
- goodwill anskaffet i en virksomhetsoverdragelse

Indikasjoner på verdifall kan oppstå eksternt, som ved endringer i teknologi, nye lover og reguleringer, renteendringer og endringer i markedet generelt, eller internt, som ved elde, skade eller hvis eiendelen viser dårligere økonomisk ytelse enn forventet.

Fastsettelse av gjenvinnbart beløp

Verdifall har funnet sted dersom balanseført verdi overstiger gjenvinnbart beløp. Gjenvinnbart beløp defineres som det høyeste av eiendelens verdi ved bruk og dens virkelige verdi med fradrag for salgskostnader, også kalt netto salgsverdi.

Verdi ved bruk tilsvarer nåverdien av de fremtidige kontantstrømmer som forventes generert av eiendelen. Kontantstrømmene skal estimeres på bakgrunn av fornuftige antakelser om eiendelens fremtidige økonomiske ytelse og variasjoner i denne. Kontantstrømmene skal ikke innbefatte skattemessige inn- og utbetalinger eller kontantstrømmer knyttet til finansiering. Diskonteringsrenten som brukes i nåverdiberegningen skal reflektere risikoen tilknyttet eiendelens fremtidige kontantstrøm, tidsverdien av penger, det vil si den risikofrie renten i markedet (før skatt), samt andre faktorer som den manglende likviditeten forbundet med å ha eiendelen istedenfor mer likvide midler. Diskonteringsrenten skal tilsvare den renten virksomheten ville være villig til å låne penger til kjøp av en tilsvarende eiendel for. Dersom det ikke er mulig å beregne en diskonteringsrente spesifikt for den enkelte eiendelen, kan andre diskonteringsrenter brukes, som for eksempel virksomhetens marginale lånerente eller vektete gjennomsnittlige kapitalkostnad (WACC).

Virkelig verdi med fradrag for salgskostnader defineres som det eiendelen ville blitt solgt for i en transaksjon mellom villige og kunnskapsrike parter minus kostnadene forbundet med

å selge den. Dersom det foreligger en avtale om salg, brukes den avtalte prisen som virkelig verdi. Hvis det ikke finnes noen slik avtale, men et aktivt marked for tilsvarende eiendeler, brukes prisen i den sist observerte transaksjonen, eller gjeldende bud hvis et slikt eksisterer. Hvis det ikke finnes noe aktivt marked for tilsvarende eiendeler, brukes beste estimat på eiendelens salgsverdi.

Dersom en finner at én av disse overstiger balanseført beløp, er det ikke nødvendig å beregne den andre fordi eiendelen da ikke skal nedskrives.

Ettersom goodwill ikke har en egen verdi ved bruk eller kan selges separat, må den allokere til kontantstrømgenererende enheter for at man skal kunne vurdere dens verdi og eventuelle verdifall. En kontantstrømgenererende enhet er den minste identifiserbare samling eiendeler som genererer kontantstrømmer overveiende uavhengig av kontantstrømmene fra andre eiendeler. Dersom goodwill er blitt allokert til en kontantstrømgenererende enhet, skal denne enheten testes for nedskrivning årlig. Hvis sammensetningen av enheten ikke er vesentlig endret siden forrige periode, gjenvinnbart beløp ved forrige måling var vesentlig høyere enn balanseført beløp og sannsynligheten for at balanseført verdi overstiger nåværende gjenvinnbare beløp er lav, kan gjenvinnbart beløp fra forrige periode benyttes i den årlige nedskrivningstesten.

Nedskrivningstesten må for hver enhet foretas på samme tidspunkt hvert år, men kan foretas på forskjellig tid av året for ulike enheter. Dersom det har oppstått goodwill i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse i gjeldende regnskapsår, må nedskrivningstesten foretas før utgangen av året.

I tilfeller der det oppdages at det er behov for nedskrivning av en kontantstrømgenererende enhet, skal nedskrivningen i første omgang føres mot goodwill allokert til denne enheten. Først når all goodwill er fjernet foretas nedskrivning av identifiserbare eiendeler. Begrunnelsen for dette er at goodwillen representerer en ekstraverdi i eiendelene. Dersom eiendelene synker i verdi, må nødvendigvis ekstraverdien forsvinne.

Hvis nedskrivningsbeløpet overstiger goodwillen, skal nedskrivningen foretas spesifikt for enkelte eiendelene i den kontantstrømgenererende enheten. Dersom eiendelene tidligere har blitt oppskrevet, skal tapet føres som en reversering av oppskrivningen, direkte mot egenkapitalen. Nedskrivning utover dette skal føres som tap i resultatregnskapet.

Nedskrivning av goodwill kan ikke reverseres.⁶²

3.2 Endringer fra norsk praksis

3.2.1 Lovgivning og regulering

Norsk regnskapsføring reguleres av Regnskapsloven, som består av EU-direktiver, regnskapsstandarder utstedt av Norsk Regnskapsstiftelse og årlige sirkulærer fra Oslo Børs. Uttrykket norsk praksis benyttes her som betegnelse på Regnskapsloven samt god regnskapskikk på de områder som ikke reguleres av Regnskapsloven. Som veiledning til regnskapsføring på områder som ikke er lovregulert brukes god regnskapskikk samt internasjonale reguleringer som US GAAP og IFRS på området. Regnskapsføringen må imidlertid alltid være i overensstemmelse med rammeverket i Regnskapsloven: grunnleggende regnskapsprinsipper.

Betegnelsen IFRS benyttes om all regulerende litteratur utgitt av IASB, det vil si International Accounting Standards (IAS) og International Financial Reporting Standards (IFRS), samt tolkninger av disse utført av Standard Setting Committee (SIC), som er en underkomité i IASB. På områder der det ikke foreligger regulering i IFRS kan IASBs konseptuelle rammeverk (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements), samt utgivelser fra andre standardsettere som FASB, brukes til veiledning så lenge de ikke bryter med prinsippene i IFRS.⁶³

3.2.2 Metode

Etter IFRS skal oppkjøpsmetoden benyttes for alle virksomhetsoverdragelser som omfattes av regelverket, det vil si at en overtakende part alltid må identifiseres.⁶⁴ Også i norsk praksis er oppkjøpsmetoden hovedregel, men kontinuitetsgjennomskjæring kan brukes ved sammen-

⁶² Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 26-39

⁶³ KPMG 2003, "Implementing IFRS – IFRS compared with Norwegian GAAP" s.7

⁶⁴ <http://www.iasplus.com/iasplus/0404ifrs3.pdf>

slåinger som ikke er transaksjoner med reelt innhold, det vil når to selskaper som har felles kontrollerende eier eller gruppe av eiere slås sammen til én rapporterende enhet. Kontinuitet skal også benyttes dersom transaksjonen er en sammenslåing av tilnærmet likeverdige interesser, altså dersom det ikke kan identifiseres en overtakende part, og kalles da kontinuitetsunntak.⁶⁵

3.2.3 Identifisering av overtakende part

I henhold til IFRS skal det i enhver virksomhetstransaksjon identifiseres en overtakende part, og oppkjøpsmetoden skal benyttes.⁶⁶ I norsk praksis er det gjort rom for at det i noen tilfeller vil være uhensiktsmessig å definere den ene parten som overtakende, nemlig ved sammenslåing av tilnærmet like interesser. I slike tilfeller kan kontinuitetsunntak benyttes, med andre ord kan man unngå å bruke oppkjøpsmetoden selv om det foretas en reell transaksjon fordi man ikke kan identifisere en overtakende part.⁶⁷

3.2.4 Måling av anskaffelseskost

Anskaffelseskost defineres etter IFRS som verdien av vederlaget på tidspunktet for kontroll-overføring med tillegg av kostnader direkte knyttet til transaksjonen.⁶⁸ Etter norsk praksis kan anskaffelseskost fastsettes enten på avtaletidspunktet eller på tidspunktet for kontroll-overtakelse. Avtaletidspunktet regnes som det tidspunkt styret godkjenner oppkjøpet eller når "letter of intent" utstedes. Videre kan interne kostnader i forbindelse med transaksjonen, slik som kostnadene ved å ha en oppkjøpsavdeling, ikke inkluderes i anskaffelseskost etter norsk praksis, mens IFRS tillater dette dersom kostnadene er direkte relatert til transaksjonen.⁶⁹

⁶⁵ http://www.dep.no/fin/norsk/dok/andre_dok/nou/006005-020008/hov005-nu.html

⁶⁶ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 127

⁶⁷ http://www.dep.no/fin/norsk/dok/andre_dok/nou/006005-020008/hov005-nu.html

⁶⁸ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 11

⁶⁹ Deloitte 2004, "Business Combinations – A Guide to IFRS 3" s. 11

3.2.5 Transaksjonstidspunkt

Under IFRS tilsvarende transaksjonstidspunktet tidspunkt for kontrolloverføring, og verdivurderingen skal foretas med utgangspunkt i denne dato. ⁷⁰ Etter norsk praksis kan verdivurderingen alternativt foretas med utgangspunkt i avtaletidspunkt. Overdragende parts resultat fra avtaletidspunkt til tidspunkt for kontrolloverføring skal i så fall føres direkte mot egenkapitalen i transaksjonsregnskapet. ⁷¹

3.2.6 Behandling av goodwill

Goodwill skal i henhold til norsk praksis, i likhet med i IFRS, balanseføres på oppkjøpstidspunktet. Etter oppkjøpet skal goodwill avskrives over sin forventede levetid, i likhet med andre immaterielle eiendeler. Dersom det er indikasjoner på at goodwill har sunket i verdi, skal den testes for nedskrivning. ⁷² IFRS angir at goodwill ikke skal avskrives, men testes for nedskrivning minst én gang i året i tillegg til dersom det foreligger indikasjoner på verdifall. ⁷³

3.3 Fase 2 av prosjektet om virksomhetsoverdragelser

For å kunne gi ut en standard for virksomhetsoverdragelser i tide til implementeringen av IFRS i 2005, ble en del emner overført direkte fra IAS 22 eller kopiert fra amerikanske standarder uten nærmere drøftelser, og det ble planlagt en fase 2 av prosjektet, der disse emnene skulle utredes. ⁷⁴

30. juni 2005 ble tre høringsutkast i forbindelse med første del av fase 2 av prosjektet offentliggjort i et samarbeidsprosjekt mellom IASB og FASB. Hensikten med samarbeidet var å

⁷⁰ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 128

⁷¹ KPMG 2003, "Implementing IFRS – IFRS compared with Norwegian GAAP" s.16

⁷² KPMG 2003, "Implementing IFRS – IFRS compared with Norwegian GAAP" s.17

⁷³ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 133

⁷⁴ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 141

utarbeide en felles standard av høy kvalitet som kan erstatte IASBs IFRS 3 Business Combinations og FASBs Statement 141 Business Combinations. Målet med fase 2 er:

1. Å eliminere eksisterende inkonsistens i veiledningen for verdivurdering av eiendeler og forpliktelser overtatt i en virksomhetsoverdragelse.
2. Å utarbeide veiledning for identifisering av hvilke eiendeler og forpliktelser som skal balanseføres i en virksomhetsoverdragelse.
3. Å bestemme hvorvidt en transaksjon som ikke er kjøp av netto eiendeler eller eierandeler, men som resulterer i at en rapporterende enhet overtar kontrollen over en virksomhet skal regnskapsføres etter oppkjøpsmetoden.⁷⁵

Høringsutkastene som nevnes under gjelder forslag til endringer i IFRS 3 Business Combinations, IAS 27 Consolidated and Separate Financial Statements, IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets og IAS 19 Employee Benefits. Her følger en oversikt over de viktigste endringene fra eksisterende IFRS 3.

3.3.1 Virkeområde

Virkeområdet utvides til å innbefatte også sammenslåing av gjensidige virksomheter og sammenslåinger kun gjennom avtale, uten eierskapsoverdragelse.⁷⁶

Definisjon av virksomhetsoverdragelse

I gjeldende regelverk defineres en virksomhetsoverdragelse som en sammenslåing av to eller flere virksomheter til én rapporterende enhet. Under arbeidet med fase 2 av prosjektet slo IASB fast at denne definisjonen var for vid, og at det økonomiske innholdet i transaksjonen burde vektlegges heller enn det regnskapsmessige. FASBs forslag til definisjon vektlegger kontrollovertagelsen som finner sted i en virksomhetsoverdragelse, og IASB bestemte seg for å bruke denne definisjonen. Den nye definisjonen på en virksomhetsoverdragelse er ”en

⁷⁵ FASB og IASB 2006, “Project updates – Business combinations: Applying the acquisition method – Joint project of the IASB and FASB”

⁷⁶ Ernst & Young 2005, “Business combinations – Summary of the IASB’s proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests” s. 3

transaksjon eller annen begivenhet der en overtakende part overtar kontroll over én eller flere virksomheter”.⁷⁷

Definisjon av virksomhet

I nåværende IFRS 3 heter det at en virksomhet generelt sett består av tre elementer: input, prosesser anvendt på disse og output fra prosessene, som brukes til å skape inntekter. I høringsutkastet defineres disse tre elementene, og det presiseres at for å tilfredsstille definisjonen av en virksomhet kreves det kun at de to første elementene, altså input og prosesser, er tilstede. Høringsutkastet sier også at en overdratt samling aktiviteter og eiendeler som ikke inneholder all input og alle prosesser som kreves for å opprettholde normal produksjon kan defineres som en virksomhet. Dette medfører at transaksjoner av enkelteideler nå kan komme under definisjonen virksomhetsoverdragelse.⁷⁸

3.3.2 Ikke-kontrollerende interesser (minoritetsinteresser)

Etter det nye standardforslaget skal overtakende part verdsette den overdratte virksomheten til total virkelig verdi, inkludert den goodwill som tilhører ikke-kontrollerende interesser (begrepet minoritetsinteresser er fjernet, og erstattet med uttrykket ikke-kontrollerende interesser). I det eksisterende regelverket føres denne andelen av goodwill *ikke* i overtakende parts balanse.⁷⁹

Ikke-kontrollerende interesser regnes som en del av egenkapitalen i konsernregnskapet, og overtakelse av disses eierandeler skal regnskapsføres som egenkapitaltransaksjon. Eventuell over- eller underpris i forbindelse med en slik transaksjon skal dermed føres direkte mot egenkapitalen. Dette gjelder også ved salg til ikke-kontrollerende interesser uten tap av kontroll. Ved salg av eierandeler som fører til tap av kontroll, skal gevinsten eller tapet resultat-

⁷⁷ Ernst & Young 2005, “Business combinations – Summary of the IASB’s proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests” s. 3

⁷⁸ Ernst & Young 2005, “Business combinations – Summary of the IASB’s proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests” s. 3

⁷⁹ Ernst & Young 2005, “Business combinations – Summary of the IASB’s proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests” s. 10

føres og gjenværende eierandel vurderes i henhold til den prisen man observerer i transaksjonen.

Da ikke-kontrollerende interesser nå anses som egenkapital i konsernregnskapet, tilordnes disse sin andel av tap, selv i tilfeller der dette medfører at de vises med negativt beløp i balansen. I eksisterende regelverk tilordnes minoritetsinteresser tap i den utstrekning tapet ikke overstiger minoritetens balanseførte eierandel. Tap utover dette beløpet tilordnes majoriteten med mindre minoritetsinteressen har en bindende forpliktelse og kan gjøre ytterligere kapitalinnskudd for å dekke tapet.⁸⁰

3.3.3 Anskaffelseskost

Måling av anskaffelseskost

Det foreslås i høringsutkastet at eierandeler som overtakende part eide umiddelbart før overtakelsen, skal inngå i anskaffelseskost. Verdien av disse eierandelene skal måles på nytt i forbindelse med transaksjonen, og eventuelle tap eller gevinster som oppstår i tilknytning til dette skal føres i resultatet.⁸¹

Ved trinnvise oppkjøp skal dermed hele den oppkjøpte virksomheten (inkludert den andel overtaker allerede eier og eventuelle ikke-kontrollerende interessers andeler) vurderes til virkelig verdi idet den transaksjon av eierandeler som fører til kontrollovertakelse finner sted.⁸²

Kostnader som ikke lenger inngår i anskaffelseskost

Kostnader til juridisk rådgivning, verdsetting, regnskapsføring og lignende samt kostnader til utstedelse av gjeld og egenkapitalinstrumenter i forbindelse med en overtakelse utgjør ikke eiendeler. Disse inngår ikke i definisjonen av virkelig verdi, og skal kostnadsføres di-

⁸⁰ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 12-13

⁸¹ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 4

⁸² Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 9

rette. I nåværende reglement balanseføres slike kostnader som del av anskaffelseskost. Endringen gir en tilnærming til amerikansk praksis.⁸³

Betinget vederlag

Betinget vederlag brukes ofte i transaksjoner der partene er uenige om verdien til virksomheten som overtas. Overtakende part forplikter seg da til å gi de tidligere eierne av den oppkjøpte virksomheten vederlag utover det som ble overført på transaksjonstidspunktet gitt bestemte fremtidige hendelser. Vederlaget kan være i form av kontanter, aksjer eller andre eiendeler.

I høringsutkastet av 30. juni 2005 foreslås det at betinget vederlag skal regnes som en del av den virkelige verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet. Slik det er nå regnes betinget vederlag bare som del av vederlaget på transaksjonstidspunktet dersom det er sannsynlig at hendelsene som vil føre til at forpliktelsen må innfris vil forekomme og forpliktelsens virkelige verdi kan måles pålitelig.

Endringer som påvirker den betingede forpliktelsen etter transaksjonstidspunktet skal ikke gi endringer i regnskapsføringen av transaksjonen, men regnes som en forandring i den nye, sammenslåtte enheten.⁸⁴

3.3.4 Fastsettelse av virkelig verdi og allokering av anskaffelseskost

Balanseføring av hele den oppkjøpte virksomheten til virkelig verdi

I eksisterende IFRS 3 baseres verdsettelsen av den oppkjøpte virksomheten på overtakende parts andel av virksomheten, og bare overtakende parts andel av goodwill balanseføres. I høringsutkastet foreslås det at hele den oppkjøpte virksomheten skal inn i den nye enhetens balanse, også den andel som eies av ikke-kontrollerende interesser. Ikke-kontrollerende interessers eierandeler skal regnes som egenkapital. Hele den oppkjøpte virksomheten skal

⁸³ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 6

⁸⁴ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 5

vurderes til virkelig verdi, og all goodwill skal balanseføres. Dette gjelder uavhengig av om overtakende part har overtatt hele eller bare majoriteten av virksomheten, og uavhengig av hvordan den ble overtatt (for eksempel gjennom trinnvis overtakelse, enkelttransaksjon eller kontrolloppnåelse uten kjøp av eierandeler).⁸⁵

Fastsettelse av virkelig verdi

IASB forutsetter at de fleste virksomhetsoverdragelser foregår mellom villige, kunnskapsrike parter, og antar på bakgrunn av dette at vederlaget i transaksjonen tilsvare verdien av de oppkjøpte andeler i overdratt virksomhet. Som oftest er det enklere å måle vederlagets virkelige verdi pålitelig enn det er å måle den virkelige verdien av virksomheten som overtas. Derfor antas det at vederlagets verdi på transaksjonstidspunktet er den beste indikatoren på overtakende parts interesser i den oppkjøpte virksomheten. Dersom bare en del av virksomheten overtas, må supplerende informasjon benyttes for å fastslå dens fulle verdi. Det samme gjelder dersom kontrollovertakelsen skjer gjennom kjøp av en relativt liten eierandel, dersom kontroll oppnås uten overføring av vederlag eller hvis det finnes andre indikasjoner på at vederlaget ikke vil gi det beste grunnlaget for verdsettelse av virksomheten (for eksempel dersom det er grunn til å tro at en av partene handler under press).

Bestemmelsen om balanseføring av hele virksomhetens virkelige verdi er kontroversiell og har fått mye kritikk fordi det forventes at en pålitelig måling av ikke-kontrollerende interessers andel vil bli vanskelig å gjennomføre. For eksempel vil en overtakelse av 75 prosent av eierandelene i en virksomhet mot et vederlag verdt 75 ikke nødvendigvis bety at den virkelige verdien av hele virksomheten er 25 prosent. Faktorer som fordelen ved å ha majoritet og risikospredning kompliserer verdsettingen og gjør den mer subjektiv, og dermed mindre pålitelig.⁸⁶

Virkelig verdi-hierarki

For å kunne fordele anskaffelseskosten i transaksjonen på den overtatte virksomhetens eiendeler, forpliktelser og goodwill, må den virkelige verdien av overtatte eiendeler og forplik-

⁸⁵ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 4

⁸⁶ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 4

telser estimeres. IASB har utarbeidet et hierarki med tre nivåer for å gi veiledning i denne prosessen. Verdsetting på nivå 1 foretrekkes, men dersom det ikke foreligger tilstrekkelig informasjon til å gjøre dette, benyttes nivå 2 osv.

Nivå 1

Virkelig verdi estimeres ved hjelp av observerbare priser på identiske eiendeler eller forpliktelser i aktive markeder som virksomheten har umiddelbar tilgang til. Veiledning i tilfeller der det finnes flere slike markeder, med ulike priser, er å finne i høringsutkastet.

Nivå 2

Hvis det ikke foreligger observerbare priser som nevnt under nivå 1, skal virkelig verdi estimeres ved hjelp av observerbare priser på *lignende* eiendeler eller forpliktelser i aktive markeder som virksomheten har umiddelbar tilgang til. Disse prisene justeres så i forhold til hvor store ulikhetene er.

Nivå 3

Dersom man ikke har tilgang til hverken transaksjonspriser for like eller lignende eiendeler eller forpliktelser, skal multiple verdsettingsmetoder benyttes med mindre dette vil være uforholdsmessig tids- og kostnadskrevende.

Videre veiledning på dette området skal utgis som en del av et større prosjekt om vurdering til virkelig verdi.⁸⁷

Unntak fra måling til virkelig verdi

Det blir færre unntak fra regelen om at overdratte eiendeler skal føres til virkelig verdi. Bare goodwill, eiendeler som skal videreselges direkte (non-current assets held for sale), utsatt skatt og utsatte skattefordeler og pensjonsrelaterte eiendeler og forpliktelser kan nå unntas fra regelen om føring til virkelig verdi.⁸⁸

⁸⁷ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 7

⁸⁸ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 7-8

Immaterielle eiendeler

Kravet om at verdien til immaterielle eiendeler skal kunne måles pålitelig for at eiendelene skal kunne balanseføres separat fjernes, til tross for at tidligere undersøkelser har vist at det forekommer transaksjoner av immaterielle eiendeler der disses virkelige verdi ikke kan måles pålitelig. En av grunnene til endringen er at man ønsker en tilnærming til amerikansk praksis. Alle eiendeler som tilfredsstillter kravene til en immateriell eiendel i IAS 38 Intangible Assets og som kan identifiseres skal dermed føres atskilt fra goodwill i regnskapsføringen av transaksjonen.⁸⁹

Forpliktelser

Forpliktelser skal føres til det de ble verdsatt til hos overdragende part umiddelbart før transaksjonen. Dermed tas det ikke hensyn til endringer i gjeldsforpliktelsers verdi som følge av en eventuell endring i kredittrating.⁹⁰

Fordringer

Fordringer, herunder lån, skal vurderes til virkelig verdi. Overtakende part vil dermed ikke føre avsetninger for tap på fordringer særskilt, men vurderingen av sannsynligheten for tap, samt dettes eventuelle størrelse, inngår i fastsettelsen av fordringens virkelige verdi.⁹¹

Betingede eiendeler og forpliktelser

Betingede eiendeler og forpliktelser skal etter høringsutkastet til ny IAS 37 ikke lenger balanseføres. Imidlertid antas det at ethvert slikt objekt er knyttet til en ubetinget eiendel eller forpliktelse, som skal balanseføres. Verdien som settes på denne vil være avhengig av sannsynligheten for at hendelsen som fører til en økonomisk fordel eller ulempe vil inntreffe, samt det betingede beløpet.

⁸⁹ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 8

⁹⁰ IASB 2005, "Exposure draft of proposed amendments to IFRS 3 business combinations" s. 129

⁹¹ IASB 2005, "Exposure draft of proposed amendments to IFRS 3 business combinations" s. 9

I gjeldende standard skal betingede eiendeler og forpliktelser balanseføres dersom deres virkelige verdi kan måles pålitelig.⁹²

3.3.5 Negativ goodwill

Såkalt overskytende, tidligere kalt negativ goodwill, skal fremdeles inntektsføres på oppkjøpstidspunktet, men ikke før (positiv) goodwill er redusert til null.⁹³

3.3.6 Andre del av fase 2

Andre del av fase 2 skal blant annet omfatte regnskapsføring av etablering av felleskontrollerte foretak. Ifølge en oppdatering på IASBs hjemmesider i april 2006, vil fase 2 av prosjektet Business Combinations sannsynligvis ikke være ferdig før i slutten av 2006, og ikrafttredelse av fase 2 forventes ikke før regnskapsåret 2007.⁹⁴

⁹² Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 8-9

⁹³ Ernst & Young 2005, "Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests" s. 11

⁹⁴ http://www.iasb.org/current/active_projects.asp?showPageContent=no&xml=16_204_116_08122005.htm

4. Resultater fra undersøkelser og intervjuer

Denne delen vil behandle spesielt kontroversielle emner i IASBs regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser. Fordi endringen i behandlingen av goodwill har fått særskilt stor betydning for mange selskaper som konverterer til IFRS, og fordi denne endringen er et av de mest omstridte punktene i IFRS 3, har denne blitt tillagt spesiell vekt.

4.1 Gjennomgåelse av kommentarbrev

4.1.1 Metode for undersøkelsen

Jeg har gjennomgått et utvalg av kommentarbrevene som ble sendt IASB etter publiseringen av ED 3 Business Combinations 5. desember 2002. Det ble sendt totalt 135 slike brev. Brevene er tilgjengelige på IASBs hjemmeside www.iasb.org. De ligger der i nummererte filer hvis avsender ikke kan identifiseres før man har lastet ned og åpnet filen. Dermed var det mulig for meg å gjøre et i det alt vesentlige tilfeldig utvalg av brev, uten å bli påvirket av avsenderens identitet i utvelgingsprosessen. Jeg gjennomgikk 13 av brevene, og oppdaget at det stort sett var de samme temaene som skapte kontrovers hos alle respondentene, og at meningene om dem heller ikke sprikte veldig mye. Jeg har også brukt IASBs oppsummering av kommentarbrevene til de foreslåtte endringene som ble publisert i høringsutkastet av 30. juni 2005. Her følger en presentasjon av mine funn.

4.1.2 Oppkjøpsmetoden

Alle virksomhetsoverdragelser som omfattes av IFRS 3 skal regnskapsføres etter oppkjøpsmetoden. En overtakende part må dermed alltid identifiseres, og overtatte eiendeler og forpliktelser balanseføres til deres virkelige verdi.

I kommentarbrevene til høringsutkastet ED 3 Business Combinations av desember 2002 var det noe delte meninger om metodeforslaget til IASB. De fleste var enige i at oppkjøpsmetoden var hensiktsmessig for å få frem de underliggende økonomiske realiteter i majoriteten av virksomhetsoverdragelser, og at man som hovedregel burde benytte den, og unngå kontinu-

sjonsmetoden. Mange respondenter påpekte imidlertid at det kunne finnes tilfeller av transaksjoner der det ikke var noen reell overtakende part, og at oppkjøpsmetoden dermed ikke alltid ville være passende. Som alternativ ble både kontinuasjonssunntak ("pooling of interests") og fresh start-metoden nevnt. Noen mente at man burde beholde kontinuasjonssunntak som alternativ frem til en passende metode for virksomhetsoverdragelser uten en reell overtakende part ble utarbeidet i fase 2. Andre kommenterte at det å ha mer enn ett alternativ forringer sammenlignbarheten av informasjonen, og var derfor enige i IASBs forslag om å kreve bruk av oppkjøpsmetoden for alle transaksjoner som omfattes av IFRS 3.

4.1.3 Identifisering og verdimåling av immaterielle eiendeler

Immaterielle eiendeler skal som nevnt i avsnitt 3.1.6 etter IAS 38 balanseføres separat fra goodwill hvis deres virkelige verdi kan måles pålitelig. Videre må de blant annet forventes å ville bringe økonomiske fordeler til og kunne kontrolleres av virksomheten.

I det opprinnelige høringsutkastet i fase 1 av prosjektet, ED 3, som ble publisert 5. desember 2002, ble det antatt at det alltid ville være nok informasjon tilgjengelig til å måle den virkelige verdien av enhver identifiserbar immateriell eiendel ved en virksomhetsoverdragelse. I kommentarene til utkastet var det stor motstand mot denne antagelsen. I den endelige standarden ble det derfor gjort endringer i forhold til utkastet, slik at immaterielle eiendeler nå bare skal balanseføres separat dersom de møter kravene til en immateriell eiendel i IAS 38 og deres virkelige verdi kan måles pålitelig. Dette ble imidlertid omgjort igjen i det første høringsutkastet i fase 2, som omtalt i avsnitt 3.3.4. Én grunn til dette er ønsket om tilnærming til amerikansk praksis.⁹⁵

Noen respondenter til ED 3 mente at det å identifisere immaterielle eiendeler separat fra goodwill i mange tilfeller ville komme til å by på praktiske problemer. De forutså at det ville bli vanskelig å måle deres verdi pålitelig, og at nytten ved økt grad av identifisering ikke ville veie opp for kostnadene.

Videre ble det i en del av kommentarbrevene kritisert at noen immaterielle eiendeler blir behandlet ulikt i en virksomhetsoverdragelse og når de blir generert internt. Et eksempel

⁹⁵ Deloitte 2005, "IASB project business combinations chronology"

mange brukte, var påbegynte forsknings- og utviklingsprosjekter, som balanseføres separat i en virksomhetsoverdragelse, men ikke hvis de oppstår internt. Slik inkonsistens i regelverket fører til at verdien av selskapers regnskapsinformasjon blir svekket, og skaper økt behov for bruk av noter for å gi et rettviseende bilde.

4.1.4 Goodwill

Dersom virkelig verdi av vederlaget på transaksjonstidspunktet overstiger summen av virkelige verdier på identifiserbare eiendeler og forpliktelser som overtas, oppstår goodwill. Goodwill skal i henhold til IFRS 3 føres som en eiendel i balansen. Goodwill skal ikke avskrives, men testes isteden for verdifall minst én gang hvert år.

Om behandlingen av goodwill på oppkjøpstidspunktet, nemlig at den skal balanseføres som en eiendel, var det generelt enighet i kommentarbrevene til ED 3. Noen påpekte at goodwill ikke konseptuelt sett oppfyller kravene til en eiendel i IAS 38 Intangible Assets, men de fleste mente likevel at det er mest hensiktsmessig å balanseføre goodwill.

Forslaget til behandling av goodwill etter balanseføring var det derimot mye motstand mot. Kritikken dreide seg i hovedsak om følgende:

Balanseføring av internt generert goodwill: Mange respondenter mente at goodwill som blir skapt gjennom arbeid i bedriften etter oppkjøpet vil veie opp for verdifallet i den oppkjøpte goodwillen, og at det vil være tilnærmet umulig å skille internt generert goodwill fra oppkjøpt goodwill når man skal teste for verdifall. Dermed vil ordningen med nedskrivningstesting istedenfor avskrivning medføre at internt generert goodwill vil bli balanseført, noe som er i strid med regelverket forøvrig.

Informasjonsverdi: En del respondenter mente at det teoretisk sett er mer riktig å teste goodwill for verdifall enn å avskrive den lineært, men at det i praksis vil være vanskelig å gjennomføre nedskrivningstesting på en objektiv og enhetlig måte. De mente derfor at forslaget, til tross for dets konseptuelle riktighet, vil føre til mindre pålitelig og sammenlignbar informasjon.

Kostnader: Mange av respondentene mente testing for verdifall er så komplisert og kostbart at selv om det muligens gir et noe riktigere bilde, er det ikke forsvarlig å erstatte avskrivning med nedskrivningstesting.

Metode for nedskrivningstesting og når og hvor ofte testing skal foretas: I det opprinnelige høringsutkastet var det foreslått en tostegsmetode for testing av verdifall i goodwill. Mange respondenter kritiserte denne metoden fordi de mente den var for omstendelig. IASB tok hensyn til kritikken, og fjernet det ene steget fra standarden. Videre ble metoden som nevnt over kritisert av mange fordi de mente den vil gi upålitelig og subjektiv informasjon. Flere av respondentene påpekte dessuten at det er upraktisk at goodwill kunne testes for verdifall når som helst (men på samme tidspunkt hvert år), mens andre immaterielle eiendeler med ubestemt levetid må testes ved balansedato. De mente dette vil kunne føre til merarbeid fordi mange av de kontantstrømgenererende enhetene inneholder både immaterielle eiendeler med ubestemt levetid og goodwill, og disse vil nå bli vurdert flere ganger.

Ubestemt levetid: Noen mente også at det er konseptuelt feil å anta at goodwill har ubestemt levetid, og foreslo utarbeidelse av retningslinjer for estimering av levetid for goodwill, og avskrivning over denne levetiden.

4.1.5 Negativ goodwill

Hvis summen av virkelige verdier av overtatte eiendeler og forpliktelser overstiger virkelig verdi av vederlaget, skal man ifølge IFRS 3 gå gjennom alle verdivurderinger på nytt, og gjøre endringer der det finnes feil. Dersom det etter denne prosessen fremdeles er en differanse, skal denne inntektsføres direkte. I høringsutkastet i fase 2 av prosjektet foreslås det at man, før man kan inntektsføre overskytende, må redusere all eksisterende goodwill til null.

De fleste kommentarbrevene til fase 1 av prosjektet gikk mot den foreslåtte behandlingen av negativ goodwill. Begrunnelsen for dette var at såkalte kupp svært sjelden forekommer. Respondentene mente at differansen mellom summen av identifiserbare eiendeler og forpliktelser og kjøpesummen som oftest enten er et resultat av feil i verdimålingen, eller forventninger om fremtidige tap eller utgifter som ikke regnskapsføres separat som betingede forpliktelser. Videre mente mange at positiv og negativ goodwill bør behandles likt, og at den foreslåtte ordningen bidrar til inkonsistens i regelverket.

Noen respondenter foreslo at man skulle gå tilbake til reglementet i IAS 22, der negativ goodwill som hovedregel ble ført som en motpost til forventede fremtidige tap og utgifter, og inntektsført i den perioden tapet eller utgiften forekom.

Til tross for motstanden hos kommentatorene beholdt IASB reglene for negativ goodwill slik de var i høringsutkastet av 5. desember 2002. Som nevnt tidligere ble en viss endring av reglene foreslått i høringsutkastet av juni 2005.

4.1.6 Betingede forpliktelser

Under IFRS 3 skal betingede forpliktelser balanseføres i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse dersom deres virkelige verdi kan måles pålitelig, uavhengig av hvor stor sannsynligheten for at de vil inntreffe er. Dette er ikke i samsvar med reglene for balanseføring av betingede forpliktelser forøvrig i IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets.

I kommentarbrevene til ED 3 av desember 2002 var det mange som var uenige i IASBs forslag. Spesielt ble det kritisert at det er ulike regler for balanseføring av slike forpliktelser som blir overtatt i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse og de som oppstår internt. Mange mente at kriteriene i IAS 37 om at betingede forpliktelser bare skal balanseføres separat fra goodwill dersom det er overveiende sannsynlig at de vil forekomme, også burde gjelde ved virksomhetsoverdragelser for å unngå inkonsistens i regelverket.

4.1.7 Avsetninger til restruktureringer

Hva angår de nye restriksjonene på avsetninger til restrukturingskostnader i en oppkjøpsanalyse hersket det noe uenighet blant kommentarforfatterne. I omtrent halvparten av de undersøkte brevene ble det uttrykt nøytrale eller positive holdninger til de nye reglene. Den andre halvparten var ikke enig. Noen av dem henviste til sammenhengen med negativ goodwill; at fordi det ikke er lov å gjøre avsetninger til restruktureringer vil det aktuelle beløpet bli inntektsført på oppkjøpstidspunktet som en del av negativ goodwill. Dette mente de vil gi misvisende signaler og bryte med sammenstillingsprinsippet, siden kostnaden beløpet er knyttet til vil komme på et senere tidspunkt. Det ble også nevnt at dersom planene om restrukturering er blitt kommunisert til parter som vil bruke informasjonen som grunnlag for

økonomiske beslutninger, bør det kunne gjøres avsetninger for restruktureringene gitt at en detaljert plan for dem utarbeides innen rimelig tid etter oppkjøpet.

4.1.8 Fase 2: Behandlingen av goodwill ved delvise oppkjøp foreslått i høringsutkastet av 30. juni 2005

I høringsutkastet av 30. juni 2005 foreslås det at overtakende part skal føre hundre prosent av oppkjøpt part til virkelig verdi i sin balanse (inkludert all goodwill), og føre minoritetsaksjonærenes andel av disse verdiene som egenkapital.

I kommentarbrevene som fulgte høringsutkastet av 30. juni 2005, var det delte meninger om denne metoden. Respondentenes kan deles inn i tre grupper etter deres syn:

1. De som var uenige i føring til virkelig verdi av minoritetsinteressenes andel overhodet. Begrunnelsen deres var at siden minoritetsaksjonærene ikke deltar i transaksjonen, skal ikke deres andel av overført virksomhet vurderes til virkelig verdi.
2. De som var enige i føring til virkelig verdi av minoritetsinteressenes andel av identifiserbare eiendeler, men uenige i balanseføringen av minoritetsinteressenes andel av goodwill. Flertallet av respondenter hadde dette synet. Begrunnelsen var at goodwill ikke skal behandles som andre eiendeler fordi den ikke kan verdsettes direkte, samt at den totale virkelige verdien av den oppkjøpte virksomheten ikke kan måles med mindre hele virksomheten kjøpes på grunn av eventuelle synergieffekter med resten av det oppkjøpende konsernets portefølje av virksomheter.
3. De som var enige i metoden foreslått i høringsutkastet. Denne gruppen var liten, men inneholdt de fleste brukerne av finansiell informasjon. Dette kan indikere at metoden foreslått i høringsutkastet forventes å gi et godt bilde av de faktiske økonomiske forhold. For eksempel mente en av respondentene, CFA Institute, at metoden ville gi investorer og andre brukere klarere, bedre sammenlignbar og nyttigere informasjon.⁹⁶

⁹⁶ Exposure draft, Business combinations comment letter summary

4.2 Spørreundersøkelse og intervjuer

For å få et bilde av hvordan praktikere og akademikere ser på IASBs regelverk for virksomhetsoverdragelser har jeg sendt ut spørreskjemaer til de regnskapsansvarlige i et utvalg selskaper på Oslo børs, samt til tre revisjonsselskaper. I tillegg har jeg gjennomført to dybdeintervjuer, ett med statsautorisert revisor Kjell Ove Røsok i Ernst & Young, og ett med professor Atle Johnsen ved Norges Handelshøyskole.

4.2.1 Metode for undersøkelsen

For å finne mulige respondenter til spørreundersøkelsen gjennomgikk jeg selskapene notert på Oslo børs, og tok kontakt med et utvalg av disse via telefon. Jeg unnlot å kontakte selskaper som jeg forventet at ikke hadde implementert IFRS ennå. For eksempel benytter selskaper i olje- og gassbransjen og offshoreindustrien vanligvis US GAAP, og har dermed ikke plikt til å innføre IFRS før i 2007. I alt kontaktet jeg 28 selskaper fordelt over bransjene IT, telekom, konsumvare, material, industri, forbruksvare, helsevern, finans og forsyning i tillegg til fire revisjonsselskaper. Jeg ringte til sentralbordet for selskapene og ba om å få bli satt over til personer som kunne ha kunnskap om innføringen av IFRS. Utvalget av selskaper og personer som mottok spørreskjemaer ble påvirket av hvorvidt det var mulig å få tak i dem per telefon, og om noen i selskapet var villige til å se på spørreskjemaet. I noen selskaper var det svært vanskelig å komme i kontakt med rett person, noen kunne straks opplyse om at de ikke hadde implementert IFRS 3, og andre ønsket ikke å svare på spørreskjemaet på grunn av tidspress. Jeg sendte ut skjemaet til tretten børsnoterte selskaper og tre revisjonsselskaper. I tillegg avtalte jeg et dybdeintervju med en revisor i et fjerde revisjonsselskap. Seks av selskapene ga positivt svar på undersøkelsen, herav fire børsnoterte selskaper og to revisjonsselskaper. Seks sendte svar om at de ikke hadde anledning til å svare på undersøkelsen grunnet kunnskapsmangel eller tidspress. Fire svarte ikke i det hele tatt. En oversikt over hvilke selskaper som svarte på undersøkelsen kan finnes i vedlegg 1.

Spørsmålene omhandler temaer som jeg, gjennom det innledende arbeidet med utredningen, fikk inntrykk av at var spesielt betydningsfulle eller kontroversielle. Inntrykket er hovedsakelig basert på fagartikler og bøker om standardverket og andre studentoppgaver og deres undersøkelser. For å sikre at jeg fikk dekket inn eventuelle viktige momenter som jeg ikke

hadde lagt vekt på selv, stilte jeg innledningsvis to åpne spørsmål om generelle problemer og fordeler med regelverket.

Spørsmålene som ble stilt revisorene hadde delvis en litt annen formulering enn de som ble stilt til de børsnoterte selskapenes regnskapsarbeidere. Noen av spørsmålene ble heller ikke stilt til alle respondentene, fordi jeg vurderte at de ikke passet for alle gruppene. Der det har vært avvik i spørsmålsformuleringen, vil jeg opplyse om dette i presentasjonen av resultatene.

Under dybdeintervjuene med revisor Kjell Ove Røsok og professor Atle Johnsen tok jeg utgangspunkt i spørreskjemaene jeg hadde sendt ut, slik at de samme temaene ble behandlet av alle respondenter og intervjuobjekter. Fordi Atle Johnsen er akademiker og ikke praktiker, ble han ikke stilt de spørsmålene som er knyttet til praktisk erfaring med implementeringen av IFRS 3. Han bidro imidlertid med svært interessante opplysninger om konsepter, teori og bakgrunnen for utviklingen av standarden.

Her følger en presentasjon av resultatene fra undersøkelsen. Fordi noen av respondentene i de børsnoterte selskapene ønsket at deres svar ble behandlet konfidensielt, har jeg ikke knyttet svarene direkte til selskaper eller bransjer bortsett fra når det gjelder revisjonsselskapene.

4.2.2 Spørsmål om IFRS 3 generelt

a) Hva har vært mest problematisk i forbindelse med implementeringen av IFRS 3?

Respondentene fra de børsnoterte selskapene la her særlig vekt på økt arbeidsmengde i forbindelse med allokering av kjøpesummen og økt krav til identifisering av immaterielle eiendeler. Dette gjaldt både omarbeidelse av tidligere oppkjøp, for de som hadde valgt å gjøre det, og oppkjøp gjort etter innføringen av IFRS 3. Økte dokumentasjonskrav ble også nevnt som ekstra ressurskrevende. Én respondent henviste dessuten til inkonsistensen i rammeverket i forhold til regnskapsføring av internt generert goodwill, som vil være vanskelig å holde atskilt fra oppkjøpt goodwill og med de nye standardene dermed kan bli balanseført til tross for at dette ikke er tillatt i rammeverket forøvrig.

Revisorene påpekte i tillegg til dette noen andre momenter, som vanskeligheter med å bestemme hvorvidt IFRS 3 skal benyttes eller ikke, for eksempel ved etablering av joint venture. Det ble også nevnt at det var uheldig at transaksjoner mellom felleskontrollerte foretak ikke er dekket av standarden og at det var vanskelig å få oppkjøper til å forstå at kostnader til planlagte restruktureringstiltak ikke kan føres som en del av transaksjonen. Videre svarte en revisor at det var problematisk at utsatt skatt på merverdier ved oppkjøp skal regnskapsføres til nominell verdi istedenfor nåverdi, og at forskjellen mellom disse dermed blir regnskapsført som en del av goodwill, noe som igjen gir regnskapet mindre informasjonsverdi.

Av negative trekk ved det nye regelverket trakk Atle Johnsen frem at det ikke lenger finnes noe alternativ for transaksjoner der det ikke er mulig å identifisere en overtakende part for de virksomhetsoverdragelser som omfattes av IFRS 3. Han mener at bakgrunnen for fjerningen av kontinuitetsunntaket hovedsakelig ligger i det betydelige misbruket av poolingmetoden i USA. Fordi USA har hatt et meget detaljert regnskapsregelverk uten et overordnet prinsipp om hensiktsmessig fremstilling, har mange kunnet misbruke smutthull i regelverket. Dermed har det spesielt i USA vært et problem at altfor mange virksomhetsoverdragelser urettmessig regnskapsføres til kontinuitet, altså uten at det oppstår goodwill og uten ny verdimåling. Dette har vært ønskelig av oppkjøpende part blant annet på grunn av at goodwill gir et jevnt og uønsket trekk fra resultatet, og fordi verdimåling og allokering av anskaffelseskost er svært arbeidskrevende. For å få en slutt på dette misbruket besluttet FASB å forby poolingmetoden. For å oppnå konvergens med amerikansk praksis, har IASB fulgt FASB i denne beslutningen. Atle Johnsen påpekte at misbruk av kontinuitetsunntaket har vært et problem i Europa og andre deler av verden også, om enn i noe mindre utstrekning enn i USA, og at forbudet i IFRS derfor ikke er helt ubegrunnet selv når vi ser bort fra målet om konvergering.

Johnsen nevnte videre at han synes det er negativt at det ikke lenger er anledning til å gjøre avsetninger for restruktureringskostnader som er relatert til oppkjøpet, og ikke var en forpliktelse hos overdragende part før oppkjøpet ble avtalt. Oppkjøpende part tar hensyn til slike kostnader i sin oppkjøpsanalyse, og beløpet de betaler er påvirket av dette. Johnsen mener at fordi det ved beregning av vederlagets størrelse er gjort justeringer for fremtidige kostnader som vil følge av transaksjonen, blir det galt å ikke bokføre avsetninger for disse kostnadene i regnskapet. Selv om restruktureringskostnadene ikke formelt sett er forpliktelser på oppkjøpstidspunktet, er de ofte avgjørende for at lønnsomheten i den nye enheten skal bli som estimert. Han påpekte videre at begrunnelsen for at man ikke får balanseføre slike

avsetninger, nemlig at de ikke oppfyller alle kravene som stilles til en betinget forpliktelse i IAS 38, er meningsløs. Dette fordi det nettopp i IFRS gjøres unntak fra disse kravene i forbindelse med oppkjøp – man skal jo balanseføre betingede forpliktelser som overtas i en virksomhetsoverdragelse separat selv om de ikke oppfyller alle kriteriene i IAS 38.

b) Er det noe du synes er spesielt positivt med det nye reglementet for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser?

I svarene fra de børsnoterte selskapene ble det her spesielt trukket frem at regnskapet blir mer informativt på grunn av at allokeringen av kostpris blir mer nøyaktig og at flere eiendeler blir målt til virkelig verdi. Videre ble det fremhevet som positivt at man tvinges til jevnlig å ta stilling til immaterielle eiendeler med ubestemt levetid. Noen påpekte at det var bra at misbruk av kontinuitetsunntaket ble forhindret, og at oppkjøpsmetoden skulle brukes i enda større grad enn tidligere.

Revisorene i spørreundersøkelsen trakk også frem den bedre informasjonsverdien som økte krav til identifisering av eiendeler og føring til virkelig verdi medfører. Kjell Ove Røssok i Ernst & Young trakk frem enda flere elementer. Han påpekte at det generelt er flere retningslinjer i det nye regelverket i forhold til norske regler, og at økte krav til dokumentasjon, for eksempel ved testing for verdifall i goodwill og immaterielle eiendeler, gjør regnskapene mer pålitelige.

Av positive trekk ved IFRS 3 nevnte Atle Johnsen at poolingmetoden ikke lenger kan brukes i transaksjoner, og at man dermed får frem virkelig verdi i regnskapsføringen av oppkjøp. Han minnet imidlertid om at det finnes tilfeller der det ikke er hensiktsmessig å identifisere en overtakende part, og at det burde utvikles en alternativ metode for regnskapsføring av slike transaksjoner. Fresh start-metoden ble nevnt som en mulighet.

4.2.3 Vurdering av immaterielle eiendeler og goodwill på oppkjøpstidspunktet

Spørsmål til regnskapsansvarlige i børsnoterte selskaper:

a) Har dere opplevd problemer med de nye reglene for identifisering av immaterielle eiendeler? Hva slags problemer?

Blant respondentene fra de børsnoterte selskapene hersket det enighet om at det nye reglementet er teoretisk appellerende, men at det i praksis fungerer dårlig. Alle svarte at de hadde hatt problemer med å allokere verdi til immaterielle eiendeler, og noen fremhevet at allokeringen ble veldig skjønnsbasert og subjektiv. Som eksempel ble verdivurdering av kundeporteføljer trukket frem av flere. Én påpekte dessuten at på grunn av problemer med verdivurdering vil visse immaterielle eiendeler med definerbar økonomisk levetid bli ført som del av goodwill. Med det nye regelverket vil disse dermed ikke bli avskrevet, noe som medfører inkonsistens – eiendeler med definerbar (forventet) økonomisk levetid skal ifølge IAS 38 avskrives over denne.

Spørsmål til revisorer:

a) I hvilken grad har dere opplevd problemer med kundene deres i forhold til de nye reglene for identifisering og verdimåling av immaterielle eiendeler?

To av revisorene svarte at de hadde opplevd problemer med verdimåling av immaterielle eiendeler i forbindelse med oppkjøp, mens én oppga at han ikke hadde opplevd slike problemer, men forventet at de ville oppstå før eller senere.

Atle Johnsen pekte på at fordi overtakende part allerede har utført en verdsettelse av virksomheten som kjøpes, burde det egentlig ikke være store problemer med identifisering og verdimåling når transaksjonen er utført.

Spørsmål til revisorer (dette undertemaet ble ikke behandlet i spørsmålene til regnskapsansvarlige i de børsnoterte selskapene):

b) Hvordan er kunnskapsnivået til kundene deres vedrørende de nye reglene?

Revisorene svarte enstemmig at kunnskapsnivået hos kundene var høyst varierende, og at det generelt var stor etterspørsel etter mer IFRS-kompetanse i form av både innleid hjelp og kursing av ansatte.

Spørsmål til revisorer og Atle Johnsen (dette undertemaet ble ikke behandlet i spørsmålene til regnskapsansvarlige i de børsnoterte selskapene):

c) Burde noe vært gjort av IASB for å gjøre identifisering og verdimåling av immaterielle eiendeler ved oppkjøp bedre?

Det ble her trukket frem at det kanskje kunne vært til hjelp med mer konkrete retningslinjer for å få en mer ensartet verdimåling av like eiendeler på tvers av land og selskaper, med mindre rom for tolkninger, men at det på den annen side finnes så mange forskjellige typer eiendeler at det uansett ville være umulig å dekke alle.

Atle Johnsen svarte her at han ikke mente det skulle være mer detaljerte regler, men snarere et skift i motsatt retning – mot et prinsippbasert rammeverk.

Spørsmål til revisorer og Atle Johnsen (dette undertemaet ble ikke behandlet i spørsmålene til regnskapsansvarlige i de børsnoterte selskapene):

c) Synes du det er riktig å balanseføre oppkjøpt goodwill?

Revisor Kjell Ove Røsok kommenterte her at å skrive av goodwill direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet kunne være en praktisk løsning, men ikke en teoretisk riktig en. Dette fordi goodwillposten inneholder eiendeler som forventes å generere kontantstrømmer i fremtiden, og som dermed bør være med i balansen.

Atle Johnsen svarte at goodwill er en restpost som inneholder usikre elementer, men at den bør balanseføres fordi det er noe overtakende part har sett verdi i og vært villig til å betale for.

4.2.4 Behandling av goodwill etter oppkjøpstidspunktet

Spørsmål til regnskapsansvarlige i børsnoterte selskaper:

a) Hvordan vurderer du muligheten for å kunne teste for og måle verdifall på en objektiv måte?

De fleste respondentene svarte at det var vanskelig eller ikke mulig å gjøre en objektiv vurdering av hvorvidt det har forekommet verdifall og i så fall hvor stort beløp som skal kostnadsføres fordi vurderingen inkluderer betydelig bruk av subjektive estimater på fremtidig inntektsvekst og kostnadsprofil. Det ble nevnt at det som oftest ikke finnes et marked hvor man kan observere omsetning av sammenlignbare eiendeler, og at det derfor blir svært vanskelig både for revisor og for brukerne av regnskapsinformasjonen å ha en kvalifisert oppfat-

ning av verdiene. Et annet problem som ble fremhevet, var at det er vanskelig å fastsette hva som er laveste kontantstrømgenererende enhet.

Spørsmål til revisorer:

a) Hvordan opplever du deres kunders evne til å vurdere om det har forekommet verdifall?

En av revisorene svarte her at han ofte opplevde at kundene ikke hadde fremskaffet tilstrekkelig dokumentasjon for sine vurderinger. En annen svarte at kunnskapen var svært varierende.

b) Internt generert goodwill skal ikke balanseføres. Tror du denne nå kan gjøre opp for verdifall i oppkjøpt goodwill og dermed komme frem i balansen, eller vil det ikke oppstå goodwill internt der det er verdifall?

Respondentene fra de børsnoterte selskapene svarte her noe ulikt. Noen mente at det ikke vil ha oppstått egenutviklet goodwill der det er behov for nedskrivning. Imidlertid var alle enige om at internt oppstått goodwill over tid gradvis vil erstatte oppkjøpt goodwill, og at det ikke er mulig å skille kontantstrømmene de to formene for goodwill genererer fra hverandre. Dermed vil den bokførte goodwillen en tid etter oppkjøpet bestå av både oppkjøpt og internt generert goodwill.

Revisorene var enige om at dette var et viktig moment som kunne by på problemer. Kjell Ove Røsok pekte på at det dog ikke er helt ulogisk å balanseføre egenutviklet goodwill dersom denne kan måles pålitelig, noe man jo indirekte går ut fra i gjeldende ordning med nedskrivningstesting.

c) Hvordan vurderer du faren for at regnskaper blir manipulert ved at ledelsen selv avgjør hvorvidt goodwill skal nedskrives?

Svarene fra de regnskapsansvarlige i de børsnoterte selskapene pekte alle i retning av at faren for manipulering var til stede. Det ble først og fremst påpekt at fordi nedskrivningstesting som oftest er basert på subjektive estimer, vil det være mulig for ledelsen å manipulere disse testene. Det ble også minnet om at dette ikke bare gjelder for goodwill, men for alle immaterielle eiendeler med ubestemt levetid. Respondentene mente det var størst fare for at det ble foretatt for lite nedskrivninger, da de forventet at markedet ville reagere negativt på en nedskrivning fordi dette er en indikasjon på at det går dårlig for selskapet. Manipulering i

form av for mye nedskrivning for å få lavere skatt var det ingen som forventet seg, da IFRS hovedsakelig brukes i konsernregnskapet, som ikke har innvirkning på betalbar skatt.

Revisorene pekte stort sett på de samme momentene som de regnskapsansvarlige. Kjell Ove Røsok pekte på at dette var en av grunnene til at dokumentasjonskravene i IAS 36 er så høye: det er vanskeligere å manipulere en nedskrivningstest dersom grunnlaget for beregningene i testen må dokumenteres i utstrakt grad.

4.2.5 Negativ goodwill

a) Etter IFRS 3 skal såkalt overskytende (negativ goodwill) føres som inntekt i resultatet på oppkjøpstidspunktet. Hvordan ser du på denne behandlingen av overskytende?

I dette spørsmålet hersket det noe uenighet blant respondentene. De fleste svarte at negativ goodwill svært sjeldent oppstår, og at de hadde lite eller ingen erfaring med problemet.

En av de regnskapsansvarlige for børsnoterte selskaper hadde ikke tenkt noe særlig over problemstillingen. En annen var nøytral til løsningen, og mente at det viktigste var at det fremgår av regnskapet hva man har gjort og hvilken effekt det får. En tredje svarte at løsningen er rimelig dersom overskytende oppstår på grunn av et faktisk ”kupp”, eller hvis det forventes en motsvarende kostnad i fremtiden. Den fjerde respondenten var mest kritisk. Han mente at løsningen teoretisk sett virker fornuftig, men at den i praksis vil fungere dårlig fordi verdiallokeringen i forbindelse med et oppkjøp er basert på usikre faktorer. Det vil dermed være fare for at overskytende blir inntektsført når det egentlig bare er et resultat av feilberegning av eiendelenes verdi i allokeringen av kostpris. Han syntes også at det er teoretisk feil å inntektsføre negativ goodwill på oppkjøpstidspunktet hvis den er knyttet til en forventning om en fremtidig utbetaling som ikke er identifisert eller som ikke kvalifiserer til balanseføring.

Av revisorene svarte én at fordi oppkjøpsanalysen inneholder skjønnsbaserte vurderinger, fører regelen til risiko for urettmessig inntektsføring. De to andre svarte at det konseptuelt sett er riktig å inntektsføre negativ goodwill, men bare dersom oppkjøpsanalysen er korrekt.

Atle Johnsen uttrykte at direkte inntektsføring av negativ goodwill er uklokt fordi det så godt som aldri ville være verdier utover hva det er blitt betalt for i en virksomhetsoverdragelse.

Den parten som kjøpes opp har mest informasjon om sine eiendeler, og dersom den samlede verdien av disse hadde vært høyere enn vederlaget, ville transaksjonen ikke funnet sted. Johnsen mener overskytende bør skrives ned mot anleggsmidler som ikke er pengeposter eller settes av som utsatt inntekt dersom beløpet kan knyttes til en fremtidig utbetaling, eller eventuelt balanseføres og periodiseres slik at inntektene fordeles over et bestemt tidsrom.

4.2.6 Betingede forpliktelser

a) I gjeldende IFRS skal betingede forpliktelser balanseføres dersom deres verdi kan måles pålitelig. De skal i så fall føres til sin virkelige verdi. Hva er din mening om denne behandlingen?

De færreste av respondentene fra de børsnoterte selskapene hadde meninger om eller erfaring med denne problemstillingen. En av dem svarte at slik behandling er i orden dersom det er få betingede utfall, men at det i en situasjon med en rekke betingede utfall vil være bedre å benytte en porteføljevurdering.

I revisorenes svar ble det påpekt at behandlingen kan føre til inkonsistens i balansen fordi to helt like forpliktelser – en oppkjøpt og en som har oppstått internt – vil bli behandlet ulikt. Det ble dessuten fremhevet av Kjell Ove Røsok at det kan være vanskelig å måle virkelig verdi av en betinget forpliktelse objektivt.

Atle Johnsen svarte på dette spørsmålet at det er riktig at betingede forpliktelser skal balanseføres separat i forbindelse med oppkjøp fordi det er klart at det er tatt hensyn til dem i forbindelse med avtaling av kjøpesum.

4.2.7 Fase 2: Full goodwillføring ved delvise oppkjøp

Praktikerne ble ikke spurt om dette temaet fordi regelen hverken er vedtatt eller implementert ennå, og det derfor ikke kunne forventes at de hadde meninger om eller erfaringer med slik regnskapsføring.

Atle Johnsen påpekte at endringen innebærer en ny definisjon av goodwill – at goodwill ikke lenger blir definert som differansen mellom virkelig verdi av vederlaget og identifiserbare eiendeler og forpliktelser, men som noe som gjelder hele den overtatte virksomheten, inklu-

dert den del som ikke inngår i transaksjonen. Johnsen omtalte endringen som enda et steg i retning mot verdiregnskap, der alle identifiserbare eiendeler og forpliktelser samt goodwill føres til virkelig verdi for hele virksomheten.

5. Oppsummering og konklusjon

Jeg vil her gi en oppsummering av den informasjon som er gitt tidligere i oppgaven om de mest betydningsfulle og kontroversielle momentene i IFRS 3 og relaterte standarder og noen av de viktigste endringene fra dette i høringsutkastet til fase 2 av prosjektet. Vurderingen av hvilke momenter som er mest betydningsfulle eller kontroversielle har jeg basert på kunnskap oppnådd gjennom arbeidet med oppgaven. Jeg har i så henseende sett på hva som har blitt tillagt spesiell vekt i fagartikler som beskriver de nye standardene, i kommentarbrevene og av respondentene i spørreundersøkelser og intervjuer.

Følgende temaer vil bli behandlet:

1. Metode for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser
2. Vurdering av immaterielle eiendeler på oppkjøpstidspunktet
3. Goodwill
4. Negativ goodwill
5. Betingede forpliktelser
6. Avsetninger til restrukturingskostnader
7. Fase 2: Full goodwillføring ved delvise oppkjøp

5.1 Metode for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser

5.1.1 Oppsummering

I den første delen av denne oppgaven drøftet jeg tre metoder for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser som har blitt spesielt mye omtalt i forbindelse med debatten rundt IASBs nye regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser: poolingmetoden, oppkjøpsmetoden og fresh start-metoden. Som uttrykt i avsnitt 3.1.3 skal oppkjøpsmetoden

nå benyttes for alle virksomhetsoverdragelser som omfattes av IFRS 3, det vil si alle virksomhetssammenslutninger som regnskapsføres etter IFRS med unntak av dannelse av felleskontrollert foretak (joint venture), sammenslåinger av selskaper under samme kontroll, sammenslåinger av to eller flere gjensidige foretak og sammenslåinger kun gjennom avtale, uten eierskapsoverdragelse. I drøftelsen ble fordeler og ulemper ved de tre metodene presentert. Ved poolingmetoden ble det fremhevet at den er relativt enkel og lite ressurskrevende, men at den samtidig gir lite informasjon. Det ble påpekt at mange selskaper, spesielt i USA, har brukt denne metoden blant annet for å unngå at det oppstår goodwill i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse. Oppkjøpsmetoden ble presentert som mer ressurskrevende, men også mer i tråd med transaksjonsprinsippet og mer informativ enn poolingmetoden. Ved bruk av oppkjøpsmetoden må det alltid identifiseres en overtakende part, noe som ikke alltid er mulig eller rettvise. En ulempe ved å påby oppkjøpsmetoden er dermed at regnskapsføringen av transaksjonen kan bli misvisende gjennom at en av partene utpekes som oppkjøper når ingen av dem egentlig er det. Det ble påpekt hvordan fresh start-metoden kan brukes som et alternativ for å unngå dette problemet.

I oppgavens fjerde del ble ulike synspunkter fra kommentatorer til høringsutkastet til IFRS 3 av desember 2002, respondenter i en spørreundersøkelse og intervjuobjekter fremlagt. Kommentarbrevene inneholdt synspunkter som i høy grad samsvarer med de som ble presentert i drøftelsen i første del. Noen kommentatorer mente at fordi fresh start-metoden ennå er lite utprøvd, burde man beholde kontinuitetsunntak i regelverket til et godt alternativ ble utviklet. Andre mente at det viktigste er å fremme enhetlig regnskapsføring, og at det å påby én metode, som IASB har gjort, derfor er fornuftig.

I spørreundersøkelsen ble det ikke stilt spørsmål direkte om oppkjøpsmetoden, men mange av respondentene trakk frem at oppkjøpsmetoden nå skulle brukes i større grad enn tidligere på spørsmålet om hva de syntes var positivt med de nye reglene. Atle Johnsen nevnte også dette som noe positivt i og med at misbruk av poolingmetoden har vært et problem, og fordi oppkjøpsmetoden gir mer detaljert og rettvise informasjon i de fleste virksomhetsoverdragelser. Han påpekte imidlertid også at mangel på alternativer for regnskapsføring av transaksjoner der det ikke er noen reell overtakende part vil føre til problemer og misvisende regnskapsføring.

5.1.2 Konklusjon

Det er tydelig at det finnes både fordeler og ulemper med reglementet for metodebruk i IFRS 3. Av positive faktorer kan enhetlig regnskapsføring, avverging av misbruk av poolingmetoden og informativ og detaljert presentasjon av virksomhetsoverdragelser i regnskapet nevnes. Av negative sider ved reglementet er det naturlig å trekke frem mangel på alternativer for overdragelser der det ikke er noen reell overtakende part med påfølgende problemer med å identifisere en overtakende part og misvisende regnskapsføring. Fresh start-metoden har ved flere anledninger vært oppe til diskusjon som et mulig alternativ ved FASB og IASBs møter, men det synes ikke aktuelt at metoden blir implementert i noen av disse rådernes rammeverk.⁹⁷ Etter min mening er fresh start-metoden et naturlig alternativ for virksomhets-sammenslutninger der det ikke er noen reell overtakende part, og bør tillates under strenge krav til bevis for at oppkjøpsmetoden ikke vil gi et rettviseende bilde av sammenslutningen. Ellers mener jeg IASB gjør rett i å foreskrive oppkjøpsmetoden fremfor poolingmetoden, siden førstnevnte gir brukerne av regnskapene mer informasjon om de underliggende økonomiske realiteter i transaksjonen.

5.2 Vurdering av immaterielle eiendeler på oppkjøpstidspunktet

5.2.1 Oppsummering

I første del av denne oppgaven drøftet jeg begrepet virkelig verdi og ulike tolkninger av dette. Drøftelsen omhandlet forskjellen mellom verdiregnskap og historisk kost-regnskap og mellom markedsbasert og selskapsspesifikk virkelig verdi. I del to ga jeg en kortfattet oversikt over IASBs regler for identifisering og måling av immaterielle eiendeler i forbindelse med en virksomhetsoverdragelse, samt behandlingen av disse etter oppkjøpstidspunktet. Behandling av immaterielle eiendeler med ubestemt levetid etter oppkjøpstidspunktet sammenfaller med behandlingen av goodwill, og denne blir diskutert under. Den foreskrevne behandling av immaterielle eiendeler med begrenset levetid etter oppkjøpstidspunktet er ikke

⁹⁷ <http://www.iasplus.com/agenda/buscomb2.htm>

spesielt kontroversiell. Jeg vil derfor her kun ta for meg behandlingen av immaterielle eiendeler på oppkjøpstidspunktet.

IAS 38 gir retningslinjer for hva som gjør at en immateriell eiendel kan balanseføres separat fra goodwill. Den store forandringen fra tidligere IASB-regelverk og norsk regnskapspraksis er at et større antall immaterielle eiendeler skal bokføres separat med de nye reglene (jfr. kapittel 3). I kommentarbrevene til høringsutkastet der endringen ble foreslått, ble det kritisert at noen eiendeler, som ikke ferdigstilte forsknings- og utviklingsprosjekter, vil bli behandlet ulikt i en virksomhetsoverdragelse og når de utvikles internt i oppkjøpende part. Mange var også skeptiske til hvorvidt ordningen vil gi økt informasjonsverdi som rettferdiggjør den store arbeidsmengden som kreves for å identifisere alle de immaterielle eiendelene. De påpekte også at det vil være vanskelig å gjøre pålitelige estimater på virkelig verdi, noe som vil forringe informasjonsverdien i oppkjøpsanalysen.

Mange av respondentene i spørreundersøkelsen svarte at de fant identifisering av immaterielle eiendeler vanskelig, og at det var nærmest umulig å gjøre en objektiv vurdering av virkelig verdi. Revisorene svarte at de opplevde kundenes evne til å gjennomføre identifiseringen og verdimålingen høyst varierende, og at det var stort behov for mer kompetanse. Det var imidlertid liten oppslutning om mer detaljerte regler fra standardsetteren. Atle Johnsen påpekte at overtakende part tross alt normalt vil ha gjort en detaljert analyse av virksomheten de kjøper før oppkjøpet, og at identifisering og verdimåling av eiendelene som overtas derfor ikke bør være noe stort problem.

5.2.2 Konklusjon

Som nevnt skal et større antall immaterielle eiendeler balanseføres separat med de nye reglene. Denne endringen medfører at færre immaterielle eiendeler med begrenset økonomisk levetid enn tidligere inkluderes i goodwill. Immaterielle eiendeler med begrenset økonomisk levetid skal avskrives over deres estimerte levetid. Goodwill og immaterielle eiendeler med ubestemt økonomisk levetid skal ikke avskrives. Gjennom at flere immaterielle eiendeler kreves utskilt fra goodwill oppnår man derfor større grad av konsistens i rammeverket. Generelt virker det som om mange forventer og har erfart vanskeligheter med de økte kravene til identifisering av immaterielle eiendeler, og at endringen har medført mye ekstraarbeid. Dessuten har påliteligheten av informasjonen ekstraarbeidet gir blitt trukket i tvil. Etter min

mening bør man, når man leser kritikken, ta i betraktning at regelverket er helt nytt for de fleste, og at det i seg selv kan føre til problemer. Først etter flere års bruk av standarden vil det være mulig å sammenligne den med andre standarder.

5.3 Goodwill

5.3.1 Oppsummering

Innledningsvis presenterte og drøftet jeg ulike alternativer for regnskapsmessig behandling av goodwill på og etter oppkjøpstidspunktet. Metoder som ble presentert var avskrivning direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet kontra balanseføring, og avskrivning (med nedskrivningstesting ved indikasjon på verdifall) kontra fravær av avskrivning, med nedskrivningstesting minst én gang i året. Som gjengitt i kapittel 3.1.10 er sistnevnte obligatorisk i IFRS 3. Dette skal gjøre at regnskapene i større grad reflekterer underliggende økonomiske realiteter, men skaper mer behov og rom for subjektive vurderinger fra ledelsens side, noe som kan påvirke regnskapsinformasjonens pålitelighet. Metoden kan også medføre at egenutviklet goodwill kan bli balanseført, noe som er i strid med regelverket forøvrig.

Det ble i drøftelsen beskrevet hvordan goodwill på grunn av sin udefinerbare natur har vært gjenstand for mye diskusjon både i næringslivet og i regnskapsmiljøer. Det ble også referert til undersøkelser som viser hvor stor betydning endringen i regnskapsføringen av goodwill har hatt på selskapers regnskaper i Europa.

I kommentarbrevene til høringsutkastet i fase 1 av prosjektet om virksomhetsoverdragelser, ble flere momenter i IASBs forslag kritisert. De fleste kommentarbrevførfatterne var enige i at goodwill skulle balanseføres, men noen påpekte at goodwill ikke oppfyller kriteriene for en eiendel i IAS 38. Fjerningen av avskrivning ble kritisert fordi den nye metoden ville medføre balanseføring av egenutviklet goodwill, store innslag av subjektivitet og dermed upålitelig og lite sammenlignbar informasjon samt unødvendig mye ekstraarbeid. Videre ble det stilt spørsmål ved reglene for tidspunktet for nedskrivningstesting og ved at man ikke skal estimere en levetid for goodwill.

Intervjuobjektene ble stilt spørsmålet ”Synes du det er riktig å balanseføre oppkjøpt goodwill?”. Kjell Ove Røsok svarte her at det i praksis kan være en grei løsning å skrive av goodwill direkte mot egenkapitalen på oppkjøpstidspunktet, men at dette teoretisk sett blir feil fordi goodwill inneholder eiendeler som forventes å bidra med fremtidige kontantstrømmer. Atle Johnsen svarte også at det riktige er å balanseføre goodwill, med samme begrunnelse som Røsok.

Hva angår nedskrivningstesting kontra avskrivning, kommenterte alle de spurte at de ikke oppfattet det som mulig å utføre testing på en objektiv måte. En av revisorene påpekte at han ofte opplevde at kundene ikke hadde fremlagt tilstrekkelig dokumentasjon for sine vurderinger om verdifall. Respondentene anså faren for manipulering av regnskaper gjennom for lite nedskrivning som stor, og viste til at det er vanskelig for revisor og andre å sjekke grunnlaget for ledelsens vurderinger. Atle Johnsen påpekte at fjerning av goodwillavskrivning mer var et resultat av press fra næringslivet enn av teoretiske begrunnelser.

De fleste svarte at det er vanskelig eller umulig å skille internt generert goodwill fra oppkjøpt goodwill. De mente at egenutviklet goodwill derfor vil bli balanseført i et system uten avskrivning av goodwill.

Konklusjon

Regnskapsmessig behandling av goodwill er et omstridt tema, og det er ikke uten grunn. Næringslivet ønsker metoder som er lite arbeidskrevende og som gjør at regnskapet viser et godt resultat. Teoretikerne og brukerne av regnskapsinformasjon strides om hvordan goodwill kan behandles på en konseptuelt riktig måte som samtidig gir pålitelig og sammenlignbar informasjon. Det er tydelig av praktikernes svar i spørreundersøkelsen at kommentarbrevforfatterne hadde rett på flere punkter. De spådde at metoden for behandling av goodwill (og for så vidt også andre immaterielle eiendeler med ubestemt levetid) etter oppkjøpstidspunktet ville medføre mye ekstraarbeid og subjektive innslag i regnskapet, og at det ville bli vanskelig å skille internt generert goodwill fra oppkjøpt. Jeg syns metoden med nedskrivningstesting og ingen avskrivning virker fornuftig fordi den vil gi bunnlinjeresultater som samvarierer mer med de faktiske forholdene i selskapene enn lineær avskrivning gjør *hvis den brukes riktig*. Imidlertid vil den gi et konseptuelt problem i forhold til egenutviklet goodwill. Egenutviklet goodwill vil kunne bli balanseført fordi det i nedskrivningstesten er

vanskelig å skille egenutviklet og oppkjøpt goodwill i en kontantstrømgenererende enhet. Dermed vil egenutviklet goodwill bli balanseført, noe som er i uoverensstemmelse med IAS 38, som sier at denne ikke skal balanseføres.

Tiden fremover vil vise hvordan selskaper vil løse disse problemene, og hvorvidt den nye metoden vil gi balanser og resultatregnskaper som er mer verdirelevante enn tidligere.

5.4 Negativ goodwill (overskytende)

5.4.1 Oppsummering

Negativ goodwill, eller såkalt overskytende, skal som forklart i avsnitt 3.1.6 etter IFRS 3 føres som inntekt dersom en gjentatt analyse av oppkjøpet ikke avdekker nye elementer som gjør at det ikke lenger finnes overskytende. I høringsutkastet til fase 2 av prosjektet for virksomhetsoverdragelser ble det foreslått en liten endring i den behandlingen, nemlig at all goodwill skal reduseres til null før overskytende kan inntektsføres (se avsnitt 3.3.5).

De fleste kommentatorene til fase 1 av prosjektet gikk mot den foreslåtte behandlingen av negativ goodwill med den begrunnelse at såkalte kupp svært sjelden forekommer. Inntektsføring av overskytende indikerer at man har gjort et godt kjøp, og dermed har opptjent en inntekt.⁹⁸ Kommentarbrevforfatterne i undersøkelsen mente stort sett at overskytende som oftest enten er et resultat av feil i allokeringen av kostpris eller gjenspeiler forventninger om fremtidige tap eller utgifter som ikke regnskapsføres separat, for eksempel kostnader til restrukturering. Alternative regnskapsføringsmetoder, som avsetninger til fremtidige forventede kostnader, ble nevnt.

De fleste av respondentene i spørreundersøkelsen og intervjuobjektene påpekte at dette i liten grad ville bli noe praktisk problem fordi det svært sjelden oppstår negativ goodwill i en transaksjon. Flere svarte at de aldri hadde erfart problemet. Utover dette ble de samme problemene som i kommentarbrevene nevnt. Atle Johnsen foreslo ytterligere noen metoder for regnskapsføring, nemlig å skrive av direkte mot eiendeler som ikke er pengeposter på opp-

⁹⁸ Intervju med Atle Johnsen, NHH, 3.5.2006

kjøpstidspunktet, eller å balanseføre negativ goodwill og fordele kostnadene over en bestemt periode.

5.4.2 Konklusjon

Det kan være ulike årsaker til at summen av verdiene i den oppkjøpte virksomheten overstiger kostpris. Differansen kan være et resultat av feilvurdering av verdiene som er overtatt. Det vil i så fall etter min mening være riktig å gjennomgå oppkjøpsanalysen på nytt og redusere balanseført verdi der man finner overvurdering. Differansen kan også oppstå fordi det ligger forventinger om fremtidige kostnader i den overtatte virksomheten som ikke kan balanseføres separat fordi de ikke kan klassifiseres som forpliktelser, og som heller ikke reduserer verdien av de balanseførte eiendelene. Det vil i så fall være mest i tråd med sammenstillingsprinsippet å gjøre en avsetning for de forventede kostnadene, og inntektsføre først når den forventede hendelsen inntreffer. Dersom man ikke kan identifisere en slik forventet hendelse, kan man alternativt inntektsføre overskytende over et bestemt tidsrom. Det kan være vanskelig å avdekke årsaken til differansen, og vurderingen krever bruk av skjønn. Inntektsføring av overskytende når differansen skyldes feil i verdimaling vil gi et veldig galt bilde av den faktiske situasjonen, og problemstillingen er derfor i teorien viktig. Imidlertid indikerer resultatene fra undersøkelsene at overskytende svært sjelden oppstår, og at problemet derfor i praksis ikke er særlig stort.

5.5 Betingede forpliktelser

5.5.1 Oppsummering

Som forklart i avsnitt 3.1.6 skal betingede forpliktelser etter IFRS 3 balanseføres dersom deres virkelige verdi kan måles pålitelig. Sannsynlighetskravet i IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets gjelder dermed ikke betingede forpliktelser som overtas i en virksomhetsoverdragelse. Verdien som tilordnes forpliktelsen i oppkjøpsanalysen baseres på hva det forventes at en tredje part ville kreve for å overta forpliktelsen, slik at det tas hensyn til de ulike utfall forpliktelsen kan føre til, og sannsynlighetene for disse.

I kommentarbrevene til høringsutkastet til fase 1 av prosjektet, ble denne behandlingen kritisert fordi den fører til forskjellig behandling av internt oppståtte og oppkjøpte betingede forpliktelser. De regnskapsansvarlige i de børsnoterte selskapene hadde stort sett lite erfaringer med og meninger om dette temaet. Revisorene var i overveiende grad enige med kommentarforfatterne. Atle Johnsen uttrykte at han syntes denne delen av standarden er fornuftig. Begrunnelsen var at fordi det er tatt hensyn til den betingede forpliktelsen i analysen før oppkjøpet og avtale om vederlag, bør forpliktelsen balanseføres som en del av den oppkjøpte virksomheten.

5.5.2 Konklusjon

Det var som vist over noe uenighet blant respondentene om IASBs nåværende reglement for regnskapsføring av betingede forpliktelser. Flertallet vektla konsistens i rammeverket, eller rettere sagt mangel på sådan, i sin kritikk. Atle Johnsen la derimot mer vekt på detaljnivået i informasjonen om oppkjøpet, og uttrykte seg positivt om IASBs regler. Jeg holder med ham i dette. Etter min mening virker det mest fornuftig å balanseføre separat det man kan identifisere separat og sette en pålitelig verdi på. At dette medfører inkonsistens i forhold til betingede forpliktelser som oppstår internt mener jeg er lite relevant – rammeverket inneholder jo allerede mange slike tilfeller av inkonsistens, for eksempel hva gjelder oppkjøpt kontra egenutviklet goodwill.

Forøvrig kan det nevnes at det i høringsutkastet til fase 2 er foreslått en endring i behandlingen av betingede forpliktelser (se avsnitt 3.3.4).

5.6 Avsetninger til restrukturingskostnader

5.6.1 Oppsummering

I oversikten over IASBs regelverk for regnskapsføring av virksomhetsoverdragelser, ble det forklart at det etter IFRS 3 ikke er tillatt å gjøre avsetninger til restrukturingskostnader som ikke var forpliktelser hos det overtatte selskapet før oppkjøpstidspunktet. Dette medfører en endring fra IAS 22, der det var tillatt å gjøre avsetninger for restruktureringer overtakende part planlegger å utføre i den oppkjøpte virksomheten.

I kommentarbrevene ble det påpekt at dette vil kunne føre til misvisende informasjon i oppkjøpsanalysen, blant annet fordi forventinger om fremtidige restruktureringskostnader ofte er innbakt i planleggingen av vederlagets størrelse. Fordi det ikke kan avsettes for alle planer om restrukturering, vil nettoverdien av balanseførte eiendeler og forpliktelser i oppkjøpsanalysen bli for høy i forhold til hva det faktisk er blitt betalt for, og negativ goodwill kan oppstå. Fordi negativ goodwill skal inntektsføres etter IFRS 3, kan dette medføre en inntektsføring på oppkjøpstidspunktet av noe som ikke er en inntekt, men en rabatt i kjøpesummen begrunnet med et behov for senere restrukturering og dertil hørende kostnader.

I spørreundersøkelsen nevnte en av revisorene at han hadde opplevd problemer med å få kundene til å forstå at de ikke lenger kunne gjøre avsetninger for restruktureringskostnader som beskrevet over. Atle Johnsen fremhevet regelen som et negativt trekk ved IFRS 3. Han påpekte at fordi overtakende part tar hensyn til slike kostnader når vederlaget avtales, blir det galt å ikke ta med posten i oppkjøpsanalysen. Han gjorde også oppmerksom på at begrunnelsen for regelen, nemlig at de planlagte kostnadene ikke oppfyller kriteriene til en forpliktelse, er uholdbar fordi det nettopp i IFRS 3 gjøres unntak for betingede forpliktelser som ikke oppfyller disse kriteriene i forbindelse med virksomhetsoverdragelser.

5.6.2 Konklusjon

Avsetninger til restruktureringskostnader er en post som historisk har blitt misbrukt, og dette er en av grunnene til at IASB mente at det var påkrevd med en innskjerping på dette området.⁹⁹ En annen grunn er at slike planlagte kostnader ikke kvalifiserer som forpliktelser, og at tillatelse til balanseføring vil føre til inkonsistens i rammeverket. Konsekvensen av innskjerpingen blir imidlertid at beløp som tidligere ville blitt avsatt til restruktureringer nå kan bli inntektsført på oppkjøpstidspunktet som en del av overskytende. Etter min mening bør oppkjøpsanalysen gjøres med utgangspunkt i hvilken verdi overtatte eiendeler og forpliktelser har for oppkjøpende part, og ikke hvilken verdi de hadde for overdragende part før oppkjøpet. Det er jo oppkjøpende parts verdsettelse av overtatte eiendeler og forpliktelser som sier noe om hvilke kontantstrømmer de forventes å bringe i fremtiden, og det er jo først og fremst dette som er interessant for investorer, långivere og andre brukere av regnskapsin-

⁹⁹ Ernst & Young 2005, "IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler" s. 130

formasjonen. Jeg mener derfor at det burde være tillatt å gjøre avsetninger for planlagte restruktureringer, gitt at det kan fremlegges tilstrekkelig bevis for at planene faktisk er reelle. Ikke minst syns jeg det er viktig å kunne gjøre slike avsetninger nå som negativ goodwill skal inntektsføres på oppkjøpstidspunktet. Uten slike avsetninger vil man kunne få inntekter på oppkjøpstidspunktet som egentlig burde vært ført lenger frem i tid, nemlig når restrukturingskostnadene påløper.

5.7 Fase 2: Full goodwillføring ved delvise oppkjøp

5.7.1 Oppsummering

En radikal nyhet i høringsutkastet til fase 2 er at hele den oppkjøpte virksomheten, inkludert ikke-kontrollerende interessers andel, foreslås ført til virkelig verdi. Dermed blir også de ikke-kontrollerende eiernes andel av goodwill balanseført hos overtakende part. Dette er beskrevet i avsnitt 3.3.2. Jeg har i denne oppgaven ikke fokusert på fase 2 av prosjektet i særlig stor grad fordi den endelige standarden ikke er ferdig og fordi man ennå ikke har erfaring med de nye foreslåtte reglene. Likevel har jeg valgt å behandle akkurat temaet om full goodwillføring fordi det er så kontroversielt, noe som tydelig kunne ses ut fra kommentarbrevene til høringsutkastet av juni 2005.

Som presentert i avsnitt 4.2.7 var det tre hovedgrupper av synspunkter i kommentarbrevene. Den ene gruppen var imot føring til virkelig verdi av ikke-kontrollerende eieres andel overheadet fordi disse ikke deltok i transaksjonen. Den andre og største gruppen var enig i føring til virkelig verdi av ikke-kontrollerende interessers andel av den overtatte virksomheten, bortsett fra goodwill. Dette ble blant annet begrunnet med at vederlaget oppkjøpende part betaler er avhengig av hvor verdifullt eierskapet er for akkurat det konsernet, og dette påvirkes av konsernets øvrige portefølje. Goodwill kan dermed oppstå som en følge av synergieffekter med andre virksomheter i porteføljen, og denne goodwillen kan ikke brukes som grunnlag for beregning av goodwillen i de andre eiernes andel av virksomheten. Den tredje gruppen var enige i forslaget. Denne gruppen inneholdt mange av brukerne av regnskapsinformasjon, noe som kan indikere at den foreslåtte metoden forventes å gi regnskapene høyere praktisk informasjonsverdi.

De regnskapsansvarlige og revisorene ble som nevnt tidligere i oppgaven ikke spurt om dette temaet. Atle Johnsen påpekte at endringen innebar en ny definisjon av goodwill, og omtalte endringen som et steg i retning mot verdiregnskap. Dette svaret sammenfaller med resultatet av analysen av kommentarbrevene, der brukerne av regnskapene, som kan forventes å ønske at regnskapene reflekterer virksomhetens faktiske verdi, var positive til forslaget.

5.7.2 Konklusjon

Regnskapsføring av goodwill er, på grunn av goodwills ubestemmelige natur, et vanskelig og omdiskutert tema. Hvorvidt goodwill skal balanseføres for minoritetsinteressers andel av en virksomhet som kjøpes opp delvis, er både et spørsmål om hva som er teoretisk riktig definisjon av goodwill og om hva som i praksis er mest formålstjenlig. Som nevnt innledningsvis i drøftingen av goodwillbegrepet brukes goodwill som en samlepost for de immaterielle eiendeler som ikke kvalifiserer til separat regnskapsføring, samt synergieffekter med overtakende part. De uidentifiserbare eiendelene, som for eksempel gode kundeforhold og dyktige ansatte, vil gi positive kontantstrømmer for alle virksomhetens eiere, også de som ikke deltar i transaksjonen, og man kan derfor argumentere for at denne delen av goodwill skal føres for hele virksomheten. Dette gjelder også dersom den oppkjøpte virksomheten integreres i en eller flere av overtakende parts virksomheter og dette resulterer i positive synergieffekter for alle eierne. Imidlertid finnes det en tredje faktor som kan få overtakende part til å betale mer for overdratt virksomhet enn summen av identifiserbare eiendeler og forpliktelser: Oppkjøpet kan gi positive synergieffekter *til andre virksomheter* som overtakende part eier, og disse vil ikke gi økt kontantstrøm til minoritetseierne. Dette er helt klart et argument mot full goodwillføring, og jeg mener det bør tas hensyn til dette. En fjerde faktor som kan bidra til at goodwill oppstår, er at oppkjøpende part har gjort en feil i analysen av virksomheten som skal kjøpes, og derfor betaler mer enn den er verdt for dem. Goodwillen som da oppstår bør egentlig ikke balanseføres i det hele tatt, men tapsføres direkte. Å føre goodwill for minoritetsinteressenes andel vil selvfølgelig gjøre feilen enda større enn hvis bare oppkjøpende parts andel av goodwill blir balanseført. Goodwill er en post hvis innhold er usikkert og udefinerbart, og den kan inneholde elementer som bare er verdifulle for oppkjøpende part. Å uten videre anta at størrelsen på minoritetsinteressenes goodwill er proporsjonal med den oppkjøpende majoritetspartens bokførte goodwill i forhold til deres eierandeler, kan gi misvisende regnskaper.

6. Avslutningskapittel

6.1 Kritikk av undersøkelsesmetode

Respondentene i spørreundersøkelsen var færre enn forventet, og utvalget ble dermed mindre enn jeg hadde planlagt at det skulle være. Jeg mener likevel at resultatene fra spørreundersøkelsen innbefatter et nokså bredt spekter av meninger og erfaringer, ikke minst fordi hver av de spurte revisorene har mange kunder, og dermed bringer erfaring fra flere selskaper inn i sine svar.

Jeg vil også trekke frem at utvalget i spørreundersøkelsen ikke var helt tilfeldig i og med at av dem som ble oppringt og av dem som mottok spørreskjema var det en del som av ulike årsaker ikke deltok i undersøkelsen. Det er godt mulig at de som tok seg tid til å svare var de som hadde mest meninger om IFRS 3, og dette kan ha påvirket resultatene sett under ett.

Gjennomgåelsen av kommentarbrevene kan også inneholde feilkilder, spesielt fordi bare i overkant av ti prosent av de totale kommentarbrevene til prosjektets første del ble gjennomgått.

6.2 Forslag til videre studier

Etter min mening vil det være interessant å følge utviklingen av nedskrivningene av goodwill og immaterielle eiendeler med ubestemt levetid i børsnoterte selskaper noen år frem i tid for å se om det er tegn på forsøk på regnskapsmanipulasjon, for eksempel gjennom tvilsomme beregninger av en kontantstrømgenererende enhets verdi. Det kan også være interessant å se hvorvidt korrelasjonen mellom børsverdien av et selskap og den regnskapsførte verdien av det øker – noe den teoretisk sett burde gjøre med de nye reglene for behandling av goodwill og immaterielle eiendeler etter oppkjøpstidspunktet. Slike undersøkelser kan naturligvis også gjøres i dag. Men om noen år, når standarden er blitt bedre implementert hos selskapene og tidsrekkene er lengre, vil de etter min mening gi mer pålitelige og meningsfulle resultater.

7. Kildeoversikt

Artikler, bøker og tidsskrifter

Accountant London, April 2005, s 4

Business combinations – A guide to IFRS 3, Deloitte 2004

IASB project business combinations chronology, Deloitte 2005 (www.iasplus.com 24.1.2006)

Dinhammar, Susanne, Nilsson, Jenny og Svensson, Ewa, Praktikers syn på IFRS 3 – En skänk från ovan eller en villfarelse?, magisteruppsats vårterminen 2005, Göteborgs universitet

FASB votes to abolish pooling of interest accounting, Computergram International, April 1999 (http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0CGN/is_3647/ai_54480416#continue, 30.4.2006)

Epstein, Barry J. og Mirza, Abbas Ali, IFRS 2005 Interpretation and application of international accounting and financial reporting standards, 2005 ed. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey

IFRS på norsk – Tema- og bransjeartikler, Ernst & Young 2005

Business combinations – Summary of the IASB's proposal for a new approach to business combinations and non-controlling interests, Ernst & Young 2005

How fair is fair value?, IFRS Stakeholder Series, Ernst & Young 2005

Project updates – Business combinations: Applying the acquisition method – joint project of the IASB and FASB, FASB og IASB 2006 (www.fasb.org/project/bc_acquisition_method.shtml, 8.3.2006)

Håkansson, Markus, Odevall, Cecilia og Ottosson, Anna, Koncernmässig goodwill, En studie av sambandet mellan förvärvsmotiv och avskrivningstider, kandidatuppsats vårterminen 2001, Lunds universitet

Basis for conclusions on international financial reporting standard IFRS 3 business combinations, International Accounting Standards Committee Foundation, IASB 2004

Exposure draft of proposed amendments to IFRS 3 business combinations, IASB 2005 (http://www.iasb.org/uploaded_files/documents/8_38_Proposedamendtoifrs3.pdf, 28.5.2006)

International financial reporting standard 3 business combinations, IASB 2004 (http://www.hec.unil.ch/akunz/kunz_files/AGA/IFRS_03.pdf, 30.4.06)

Basis for conclusions on exposure draft of proposed amendments to IFRS 3 business combinations, International Accounting Standards Committee Foundation 2005

FASB rules out pooling of interests, Journal of Accountancy, online-utgave juli 1999 (http://www.aicpa.org/PUBS/jofa/jul1999/financial_accounting.htm, 30.4.2006)

Implementing IFRS – IFRS compared with Norwegian GAAP, KPMG 2003

Vedtak om å endre fremtidig regnskapspraksis i Lerøy Seafood, Kredittilsynet 2006 (<http://www.kredittilsynet.no/wbch3.exe?ce=16189>, 1.5.2006)

Nilsson, Sven-Arne, Redovisning av goodwill – Utveckling av metoder i Storbritannien, Tyskland och USA, Lund University Press 1998

Shortridge, Rebecca Toppe, Schroeder, Amanda og Wagoner, Erin, Fair-value accounting – Analyzing the changing environment, The CPA Journal April 2006

Sundararajan, Venkatesan, Accounting for goodwill – Research paper rollins college 1995

Waxmann, Robert N., Goodwill convergence, The CPA Journal 2001

Wiese, A., Accounting for goodwill: The transition from amortization to impairment – an impact assessment, Department of Accountancy, University of Stellenbosch, Meditari Accountancy Research Vol. 13 No 1 2005, s.105-120

Internett sider

http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012001-020018/hov021-nu.html, 28.5.2006

http://www.dep.no/fin/norsk/dok/andre_dok/nou/006005-020008/hov005-nu.html, 28.5.2006

http://www.iasb.org/current/active_projects.asp?showPageContent=no&xml=16_204_116_08122005.htm, 28.5.2006

<http://www.iasplus.com/agenda/buscomb2.htm>, 28.5.2006

<http://www.iasplus.com/iasplus/0404ifrs3.pdf>, 28.5.2006

<http://www.iasplus.com/standard/ias38.htm>, 11.1.2006

Andre kilder

Diverse kommentarbrev til IASBs høringsutkast til standard om virksomhetsoverdragelser av 5. desember 2002 og 30. juni 2005. (www.iasb.org 10.5.2006)

Diverse svar på spørreundersøkelser (se vedlegg)

Intervju med Atle Johnsen, professor ved Institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap, NHH, Bergen, 3.5.2006

Intervju med Kjell Ove Røsok, statsautorisert revisor, Ernst & Young, Bergen, 28.4.2006

8. Vedlegg

8.1 Vedlegg 1: Liste over respondenter

8.1.1 I intervjuer:

Atle Johnsen, professor ved Institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap, NHH

Kjell Ove Røsok, statsautorisert revisor, Ernst & Young

8.1.2 I spørreundersøkelse:

Hallvard Aarø, partner i PricewaterhouseCoopers AS

Ståle Christensen, partner i KPMG

Idar Furø, Rieber & Søn ASA

Olav Haugland, økonomisjef i Wilhelm Wilhelmsen ASA

Kjell B. Holtebekk, konsernregnskapsleder i EDB Business Partner Norge AS

Pål Skistad, Eltek Energy AS

8.2 Vedlegg 2: Begreper og forkortelser

Virksomhetsoverdragelse/virksomhetssammenslutning

En virksomhetsoverdragelse defineres etter gjeldende IFRS 3 som ”en sammenslåing av to eller flere virksomheter til én rapporterende enhet”, men dersom forslagene til ny standard implementeres, vil definisjonen endres til ”en transaksjon eller annen begivenhet der en oppkøper overtar kontroll over én eller flere virksomheter”. Jeg har brukt ordet virksomhetsoverdragelse som oversettelse for det engelske Business Combination. Der jeg har villet inkludere sammenslåinger av selskaper som ikke er transaksjoner, har jeg brukt det noe videre begrepet virksomhetssammenslutning.

Overtakende/overdragende part

Jeg har brukt uttrykkene overtakende/oppkjøpende part og overtaker/oppkøper om den part i virksomhetsoverdragelsen som overtar kontroll over den andre parten, det vil si om det som i IASBs og FASBs utgivelser kalles acquirer. Overdragende/oppkjøpt part er den part som blir overtatt, tilsvarende det engelske acquiree.

IASB/IASC

IASB er forkortelsen for International Accounting Standards Board, et privat organ som utarbeider standarder for regnskapsføring og finansiell rapportering. IASB er basert i London, men har medlemmer fra ni ulike land i Europa, Nord-Amerika og Asia/Oseania.

IASC er forkortelsen for International Accounting Standards Committee, og var forgjengeren til IASB. Standarder utstedt av IASC betegnes med forkortelsen IAS (se under). IASC Foundation er nå navnet på stiftelsen bak IASB.

FASB

FASB er forkortelsen for Financial Accounting Standards Board. FASB er et privat organ i USA som utarbeider standarder for regnskapsføring og finansiell rapportering. Standardene det utsteder er godkjent av det offentlige organet SEC (Security and Exchange Commission), som har den offisielle myndighet i forbindelse med regnskapsføring og finansiell rapportering.

IFRS/IAS

IFRS og IAS er forkortelser for International Financial Reporting Standards og International Accounting Standards, som er navnet på standarder utstedt av hhv. IASB og IASC. EU har vedtatt at alle børsnoterte selskaper innen unionen som har konsernregnskap skal benytte IASBs standarder i dette.

SFAS

SFAS er forkortelsen for "Statement of Financial Accounting Standards", som betegner standarder utstedt av FASB.